

KUBBEALTI
AKADEMİ
Mecmuası

KUBBEALTI AKADEMİ

Mecmuası

Sayı 191
Yıl 48/3
Temmuz 2019

Üç ayda bir yayımlanır.
Yerel Süreli

Kubbealtı İktisâdî İşletmesi adına sâhibi
İdris Alhanlıoğlu
Yazı işleri müdürü
İpek Dağlıoğlu
Yayın danışmanları
Prof. Dr. Mustafa Fayda
Prof. Dr. Mustafa Tahralı
Prof. Dr. Kâzım Yetiş
Dr. İ. Aydın Yüksel

Dergi Tasarımı Kapak Tasarımı
Kubbealtı Muhammed Nur Anbarlı

Kapak Uygulama
Melik Uyar

info@kubbealti.org.tr
www.kubbealti.org.tr
Kubbealtı İktisâdî İşletmesi
Peykhane Sokağı No.3
34126 Çemberlitaş-İstanbul
Tel: 212 516 23 56-518 92 09
Faks: 212 638 02 72

Abone bedeli
Yurtiçi: 40.- TL.
Kurumlar: 40.- TL.
Yurtdışı: 30.- USD, 25 euro

Banka hesap no:
Vakıflar Bankası, Beyazıt Şubesi
00158007260409914

Garanti Bankası, Çemberlitaş Şubesi
TR54 0006 2000 0440 0006 298709

Posta Çeki No. 337056

Baskı Arı Matbaası 31 900
Davutpaşa Cad. 81/39 Topkapı/İstanbul
Tel: 212 565 25 99

Mecmuamızdaki yazılar kaynak
gösterilerek iktibas edilebilir.

İçindekiler

7	Sâmiha Ayverdi-Fevziye Abdulah Tansel Mektuplaşmaları
12	Dil-Edebiyat-İnsan <i>Prof. Dr. Kâzım Yetiş</i>
18	Edebiyatçıların Gözüyle Eyüp Sultan <i>Prof. Dr. Abdullah Uçman</i>
37	Geçmişle Gelecek Arasında Bir Ağ <i>İbrâhim Nûman</i>
42	İspanya’da Adım Adım İslâmı Aradık <i>Hicran Göze</i>
53	Bir Şehrengiz Yazmak <i>Kâmil Uğurlu</i>
59	İki Bayram Arası Bayram Yazısı <i>Ayşe Göktürk Tunceroğlu</i>
63	Hocam Nihad Sâmi Banarlı <i>Esmâ Canıaz</i>
68	Sarı Kız Mermerleri’nin Şâiri <i>Zeynep Uluant</i>
75	Gönüller Bayram Etsin <i>Eyüp Sâlih</i>
79	Sâdî-i Gazel-serâ <i>Milâd Salmânî</i>
86	Otağdan Saraya <i>Ozan Acar</i>
90	İlk Sayımızdan Bir Hâtıra <i>Fâruk Nâfiz Çamlıbel</i>
91	Okuduklarım, Duyduklarım, Gördüklerim <i>Kemal Y. Aren</i>

Değerli Kubbealtı Dostları

Bir sayıda daha berâberiz ve güzel haberlerle karşınızdayız. Öncelikle Kurban Bayramınızı en iyi dileklerimizle şimdiden kutluyoruz.

2019-2020 dönemi programlarımızı oluşturmaya başladık. Cuma günleri yapılacak olan Kubbealtı Tez ve Araştırma Sunumları ile cumartesileri düzenlenen sohbetlerimiz için sizlerle buluşacağımız isimleri belirliyoruz. Amacımız her zaman olduğu gibi Türk kültür dünyasına Kubbealtı'nın değişmez çizgisiyle hizmet etmek.

2019'un son günlerinde İstanbul Üniversitesi Sanat Târîhi bölümünden Prof. Dr. Baha Tanman ile Mîmarlık Târîhi derslerimize devam ediyoruz. Hem akademik çalışanları hem de İstanbul meraklılarını aramıza bekliyoruz.

Yaz döneminde Osmanlı Türkçesi derslerimize de ara vermiyoruz. Arap harflerini öğreterek başladığımız başlangıç seviyesi derslerini başarıyla bitirenler matbû metinleri okur ve kelimeleri rahatça anlamlandırır hâle geliyorlar. Ardından yazma eserleri ve arşiv belgelerini incelediğimiz ileri Osmanlı Türkçesi derslerimize geçen öğrencilerimiz program sonunda sertifikalarını almaya hak kazanıyorlar.

Ne kadar güzel ki Kubbealtı artık Farsça öğretiminde de öne çıkan bir kurum oldu. Yaz boyunca İranlı hocamız Mîlâd Salmânî ile Farsça Şiir Okumaları dersi düzenliyor; hem klasik Fars şiirini hem de modern eserleri inceliyoruz.

Yeni yayınlanmakta olan kitaplarımızdan da sizi haberdar

edelim. Öncelikle Prof. (h.c.) M. Uğur Derman'ın *Ömrümün Bereketi-3* adlı eseri sizlerle buluşmak üzere. Prof. Dr. Muhittin Serin hocamızın da *Hat Sanatı Târîhi* kitabı 2 cilt olarak baskıya hazır hâle getirildi. Prof. Dr. Mehmet Demirci'nin *40 Levha 40 Yorum* isimli eseri de yeni tasarımı ve baskısıyla raflardaki yerini aldı.

Bir diğer güzel haber ise Ekrem Hakkı Ayverdi koleksiyonundan seçilmiş bazı hat eserlerinin bulunduğu "Kalem Güzelleri" sergisi. Küratörlüğünü Prof. (h.c.) M. Uğur Derman'ın ve Dr. Şebnem Er-yavuz'un yaptığı sergi Yıldız Holding binasında ziyârete açıldı.

Geleneksel Kubbealtı Kermesi 15 Haziran 2019 Cumartesi gününü Köprülü Mehmet Paşa Medresesinde yapıldı. Emeği geçen herkese teşekkür ederiz.

Ekim ayında inşallah yeniden karşınızda olacağız. Yayınlanmasını istediğiniz yazılarınızı, konferanslarda görmek istediğiniz isimleri ya da her türlü dilek ve önerilerinizi kubbealtibilgi@gmail.com adresine gönderirseniz memnun oluruz.

Yaz mevsiminin hep iyi haberlerle geçmesi dileğiyle 🌞

Sâmiha Ayverdi-Fevziye Abdullah Tansel Mektuplaşmaları

Çok Muhterem Sâmiha Ayverdi,

Damla Yayınevi'nin gönderdiği eserler arasında *Mâbedde Bir Gece* adlı kitabınız da vardı; bir elverişli zaman bulup, dünkü gün ve gece, sizin bu güzel hikâyelerinizi duygulanarak, düşüne düşünce, zevk alarak okudum. Bu güzel hikâyeler, yer yer hâtıralarınızı da içine aldığından, her şeyi araştırmacı bir gözle okuduğum, her okuduğumda bir araştırma malzemesi aradığım için, beni bu bakımdan da az-çok tatmin ettiğini söyleyebilirim.

Merak ettiğim, yazdıklarınıza dayanarak ipuçları bulup çözümediğim bir husus var: Emir abla, Güllü, Baba Ramo, Fadimet, Nokta, Tilki Hamdi'nin Karısı, aynı eserdeki daha bâzı hikâyelerin kahramanları acabâ gerçek mi, gerek bunlar gerek vakalar ve vakaların geçtiği yıllar hakikat mi yoksa muhayyilenizin yarattığı şeyler mi?

Vaktiyle, Hâlid Ziyâ'nın, birçok malzemeye dayanarak, kahraman ve vakaları kendi hayâtından alınan küçük hikâyeleri hakkında bir makâle yazmıştım. Hâlid Ziyâ, bundan çok memnun olmuş, bana, hikâyelerini nasıl yazdığını, benim tespit ettiklerime ilâve olarak, hangi hikâyelerinin kendi hayâtını yansıttığını uzun uzun, bir mektubunda anlatmıştı; ben, kendisine sormadığım halde anlatmıştı. Şimdi sizden soruyorum: Bu hikâyelerinizin dolayısıyla, elverişli bir vakatinizde, yukarıda sorduklarım hakkında, beni, lütfen aydınlatır mısınız? Böylece, hem sizin, hem küçük hikâye hakkındaki araştırmalarıma yardımcı olacaksınız.

Osmanlı Asırları'nın birinci cildinde, Âşık Paşazâde'den alınan metindeki "göz" kelimesi dolayısıyla verilen dipnotta bunun "yama" mânâsına geldiği yazılmış; bu notu herhalde siz vermiş olacaksınız.(s.131). Göz ehli, kalp gözü mânâsında. Eserde pek çok tertip hatâsı bulunması da tashihlerin tarafınızdan yapılmadığını gösterdiği için, bunları eserin ikinci baskısında, bu notu çıkartacağınızı düşünerek yazdım.

Çok muhterem Sâmiha Hanımefendi, üç aydan beri sizi görmediğim, konuşmaya hasret kaldığım için epeyi gevezelik ettim; bu yüzden, ilk yazılacak şeyi, nasıl olduğunuzu sormayı da sona bırakmış oldum. Ekrem Beyefendi'ye hürmetlerimi, İlhan Hanım kardeşime gözlerinden öptüğümü lütfen söylerseniz memnun olurum.

8 Ocak 1977 Fevziye Abdullah Tansel

Muhterem Fevziye Hanımefendi,

Suallerinize cevap vermeden evvel, benim de sizden îzâhını istediğim bir müşkülüm var: Hocalık hayâtınız boyunca, kendiniz gibi tarafsız bir ilim anlayışı ile mücehhez, seviyeli talebeler yetiştirebildiniz mi? Evet... dersiniz mesut olacağım. Zîra samîmî olduğu kadar objektif de olan tespit, müşâhade ve bilginizin hayrânıyım. İnşallah yolunuzda yürüyebilecek peykleriniz de olmuştur. Zîra târih boyunca Türk harsı, bugünkü ölçüde muvaffak olmuş bir suikaste uğramamıştır. Enkaz hâline getirilmiş târihimizi ve kültür hayâtımızı ayağa kaldırmak için elele vermiş maddî mânevî bir gücün tez elden sefer açması gerek.

Ne ise kolayına sonu gelmeyecek bu bahsi bırakarak sadede gelelim.

Muhterem efendim, herhangi bir kimseye hatâ isnat etmek beni dilhun eder. Buyurduğunuz sahifeye baktım. Dip notta “göz” kelimesine verilen mânâ, îzahtan vâreste, fâhiş bir hatâdır. Şu var ki en basitinden “göz ehli”nin delâlet ettiği mânâyı bilmem lâzım. Onun için bu dip notu yazmış olmaklığımı pek kabul edemiyorum. Ama bu hususta kimseyi de suçlamaya hakkım yok. Zîra tahmin buyurduğunuz gibi tashihlerle meşgul olmadım. Maalesef olmak da âdetim değildir.

Burada, suçumu teyiden şunu da îtiraf etmek isterim: Bir kitap yazılıp bittikten sonra, artık onun tertip, baskı, tashih gibi teknik işleriyle meşgul olmamaklığımı, yalnız vaktimin kifâyetsizliğinden değil, bu işin bana tamâmiyle ters, angarya, nâhoş ve sevimsiz geldiğindendir. Onun için de işte tertip hatâlarının arkası kesilmiyor.

Dahası var: Bir kitap yazıldıktan hele neşredilip ortaya çıktıktan sonra onunla hemen tamâmiyle alâkam kesilir, elime almak bile bana garip bir utanç verir ve mecbur kalmadıkça da açıp bir satır dahi okumak istemem.

Cenâb-ı hak her kulunu bir kâr ile vazîfelendirmiş bulunduğuna göre bana da bu iş düşmüş. Onun için de ortaya çıkan eserlerin doğuş ve oluşlarına vâsita kılınmaktan öte bir sun’um olmadığına kâni bulunmaklığım, onları bir emânetçi duygusuyla kendime mâledip benimsememi muhal kılmaktadır.

Ama şu da var ki kitap, makâle, hikâye, nesir her ne ise, yazıldığı sırada bâzen aşk derecesinde heyecan duyarım. Tamamlanınca da artık onlar müstakil hüviyetlerini kazanıp benden çıkar, reşit olmuş çocuklar gibi, kendi dünyâlarının içine karışıp giderler.

Hikâyeler hakkındaki sualinize gelince çok iyi bilir ve takdir edersiniz ki hayal ile hakikat dâima elele dizdizedir. Hangisinin nere-

de başladığını hangisinin nerede bittiğini kalemi tutan el dahi pek bilemez.

Maamâfih adı geçen hikâyelerin temel ve çatı malzemeleri gerçek; örölüş ve dokunuşlarına ise hayal ipliği katılmıştır.

Ancak altıncı neşir yılına basan Kubbealtı Mecmuası'ndaki birkaç makâle müstesna diğer yazılar çizgisi çizgisine hakîkî hâtıraların hikâye edilişidir.

İbrâhim Efendi Konağı isimli kitap ise hem Osmanlı İmparatorluğu'nun son saltanat yıllarına hem de âilemizin bir koluna ayna tutan gerçek bir dramdır.

İbrâhim Efendi annemim amcası, Şevkiye ve Şükrüye hanımlar ise amcazâdeleridir. Semt, mekân, âilenin hayat tarz ve uslûbu, cemiyet münâsebetleri, şahıs isimleri otantiktir. Yalnız, rolleri meşum üç kişiyi teşhir etmemek için adlarını değiştirmek sûretiyle Âsım'ı Âsaf; Naîm'i Zaîm; Reşad'ı Fuad yaptım.

Daha geri planda ve büyükannemin çocukluğuna sahne olan büyükbabası Mısır Vekili Hacı Süleyman Ağa'nın çevresini anlatan kısım da gene âile büyüklerinden dinlediğim gibidir. Meselâ, Sadrazam Hüsrev Paşa ile Mısır Vekili Hacı Süleyman Ağa -yani büyükannemin büyükbabası- yalı komşusudurlar. Paşa, dirâyetli, uyanık, akıllı ve çok da güzel bir kadın olan Mısır Vekîli'nin zevcesi Zekiye Hanım'ı müsâade alarak ziyâret etmek ister ve: "Zekiye Hanım'dan soracağım müşküllerim var!" diyerek bâzı bâzı Hacı Süleyman Ağa'nın yalısına geçip bu akıllı kadınla karşılıklı konuşurlar.

Netîce olarak demek istediğim şu ki bu kitapta hayâl mahsûlü denecek hemen hiçbir çizgi yoktur. Âile bağlarımız yüzünden büyük amcamız İbrâhim Efendi'nin konağı ile bizim evin arasındaki münâsebet çok sıkı idi. En küçük yaşından îtibâren çocukluk hâfızam,

muhîtimden devamlı olarak fotoğraf çekmiş olacak ki sonradan bunlar idrâkimde devoloppe olarak kâğıda döküldü ve ortaya “İbrâhim Efendi Konağı” isimli kitap çıktı.

Sorarsanız “Boğaziçi’nde Târih” nedir? Kezâ “İstanbul Gece-leri” nedir? Hattâ “Yusufçuk” da nedir?

“Mesihpaşa İmamı” bir roman mıdır? Bu kitap altı yaşında bir çocuk olarak babasını cepheye uğurlayan küçük Sâmiha’nın günü gününe yaşadığı Balkan fâciasını, mekân olarak hayal zemîni üstün- de oturtmuş bulunduğu canlı ve gerçek tablolarıdır.

“Yolcu Nereye Gidiyorsun?”daki tiplerin de hemen hepsi be-râber yaşadığım, tanıdığım gördüğüm sevilen veyâ sevilmedikleri halde Allah’ın bir ismine mazhar oldukları düşünülerek dil uzatılma-yan celâl sıfatıyla vazîfeli dalâlet sâhibi kimselerdir.

Muhterem hanımefendi, bilmem sizi tatmin edecek cevâbı verebildim mi?

Bu arada, Kültür Bakanlığı’nca neşredilmiş olan “Millî Kültür Meseleleri ve Maârif Dâvâmız” ve “Âbide Şahsiyetler” isimli iki kita-bı da takdim etmiş bulunuyorum.

Bilvesile hürmetler ve teşekkürler efendim.

11 Ocak 1977 Sâmiha Ayverdi 📧

Dil-Edebiyat-İnsan

Prof. Dr. Kâzım Yetiş

Dil, edebiyat, insan, çok geniş kavramlardır. Türk dili, Türk insanı, Türk edebiyâtı olarak sınırlandırsak da yine geniştir. Konuyu olabildiğince daraltmaya çalışacağım.

Dil, insanlar arasında bir anlaşma vâsıtasıdır. İnsanların en küçük maddî alışverişlerinden duygu ve düşünce ilişkilerine kadar her türlü münâsebetini dil düzenler. Elbette önce insan vardı, sonra söz/kelâm. İnsan tabiatı-varlığı, yaratana hep dil ile idrak eder. Esâsen dil olmasa idrâkin de bir anlamı yoktur. İnsanın mükemmele doğru seyri de hep dil ile olmuştur. Semâvî dinlere göre ilk insan, aynı zamanda ilk peygamberdir. Tek-birden çoğalmıştır insanlar, öyleyse diller de sonradan artmıştır. Tek dilden diğer dillerin ortaya çıkması konusundaki nazariyelerle uğraşmayacağım. Aynı veya farklı da olsa dil insanları kendine çekmiştir.

Şu veya bu şekilde var olan ve zamanla insana/topluluğa paralel olarak gelişen dil zaman içinde kendi sistemini kurar. Sistem, çeşitli parçaların bir maksada göre birleşmesidir. Bu noktada dil, insanın kurduğu bir dünyâdır. İnsan kendi kurduğu bu dünyânın içinde var olur.

İnsan konuşan hayvandır sözü hiç de yabana atılacak bir söz değildir. Konuya tersinden yaklaşalım: İnsanı hayvanlıktan kurtaran, insanı insan kılan, birbirine bağlayan, aynı zamanda ayıran dildir. İnsan sevgisini de nefretini de dil ile anlatır. Düşünüp bulduklarımızı dil ile ortaya koyarız. dünyâya şekil veren, güzelleştiren, tekniği ge-

liştiren, bilimdeki gelişmeyi sağlayan dildir. Dil, insanın yaptığı ve kurduğu bir dünyâdır. Aslında insan, bu dünyâyâ yalnız gelir, onu bu dünyâda yalnız bırakmayan, hazır bulduklarıyla yeni bir dünyâ kurmasını sağlayan dildir. Bu, insanın dünyâyı algılaması ve yorumlamasıdır. Bu yorumlama nesilden nesle geçer. Böylece de dil, târih ve kültürün belirlediği bir vâkıa oluverir.

Bugün bir medeniyet varsa, insanlığın bir birikimi, bir kültürü varsa bu dil sâyesindedir. Elbette onu meydana getiren insandır. Bunu dil ile ifâde eder ve nesilden nesle aktarır.

Bütün diller anlaşmaya hizmet eder; eylemde, faâliyetde bulunan iki kişi arasındaki anlaşma dil ile olur. Dil, insanın sosyal ilişkisini ve iş birliğini mümkün kılar. Bu sosyal işbirliği olmadan, insan var olamaz.

İleten, bildiren, öğreten dildir. Bir neslin yaptığı gelecek nesillere ancak dil ile ulaştırılır. Bu bakımdan dil, insanda bütün insanî olanın taşıyıcısıdır.

“Dil, bütün insan dillerinde ortak olan ses-işâretlerinin ve onların kullanılmasındaki kuralların bir sistemidir. İnsanların bütün bu birbirleriyle olan ilişkisi ve birbirine karşı davranışı, dil bakımından olan bir anlaşma ile yönetilir ve gerçekleştirilir. Dili olmayan insanlar, insan değildir, tersine başarıları dâima ne kadar mükemmel olursa olsun hayvan veya otamattırlar. Diller insanın sâhip olduğu tipik imkânlardır, bu imkânlar içinde insanlar, birbirlerini doğru ve yanlış anlarlar; insan ile ilgili bütün olayları meydana getiren de, onların birbirlerini bu doğru veya yanlış anlamalarıdır”.¹

¹ Hermann Wein, Çeviren İsmail Tunalı, *Târih, İnsan, Dil ve Felsefe Üzerine Altı Konferans*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1959, s. 24-26

Nietzsche şöyle der: “İnsan, dilde kendi özel dünyâsını yaratır ve bunu dış dünyânın yanına koyar; bu dilde yarattığı dünyâdan kalkarak dünyâyı temelinden değiştirmek ve onun efendisi olmak için, dilde yarattığı dünyâyı sağlam bir şekilde kavrar”.²

Bu genel tespitlerden ve değerlendirmelerden sonra konuya biraz daha yakından bakalım.

“İnsan topluluklarının başarılarının ve her şeyden önce kültürün mümkün ve var olabilmesinin ilk şartı dil topluluğudur. Kültür başarılarına rastladığımız her yerde de, onun ön şartı olarak dili buluyoruz, yâni konuşanlar topluluğunu”.³

İlim, felsefe ve düşünce gibi doğrudan dile dayanan gelişmelerin yanında teknik ilerlemeler de dil ile ortaya çıkar. İnsanlığın gelişmesi, bu konuda taş taş üstüne konulması dil iledir. Öncekilerin koyduğu taşı sonrakiler dil yoluyla öğrenecek ki yenisini koyabilsin veya üstüne devam edebilsin.

Konuyu millî dil çerçevesinde düşünsek bile millî kültürü oluşturan, millî varlığı, medeniyeti sağlayan yine dildir. Millî kimlik toplumun ortak değerlerinin teşekkülü ile ortaya çıkar. Bu ise insanı, varlığı, dünyâyı ve Tanrı’yı idrak demektir. Bu hem dille ifâde edilir hem de olgunlaşma nesilden nesile dille aktarılarak sağlanır. Bu noktada dil, artık basit bir anlaşıma vâsıtasının ötesinde bir anlam kazanmaktadır.

Burada bir de dil tabakalaşmasından söz edelim. Yeryüzünde

² a. g. e., s. 43 v

³ Walter Porzig, Çev: Vural Ülkü, *Dil Denen Mucize*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1986, c. 2, s. 6

çeşitli diller vardır. Diller memleketlere, sosyal gruplara, sınıflara, mesleklere, çeşitli nesillere, yaş gruplarına ve kullanma alanlarına göre farklıdır: Memur dili, asker dili, diplomasi dili, hitâbet veya ibâdet dili gibi çeşitler diller vardır.⁴ Bir toplumun, bir milletin içinde konuşulan veya yazılan çeşitli diller vardır. Böylece günlük dilin yanında bir başka dil daha vardır.

Her günkü dil karşısında, dilin bir başka şekli daha bulunur. Bunda dil, tamâmen bağımsız ve kendi kendine yeterli şekilde, belirli bir durumun yardımı olmaksızın, bir olguyu kavrayacak ve aktaracaktır. Buna önce yazılı belgelerde ihtiyaç vardır. Bunun için buna yazı dili de denir. Bu dar bir ifâdelendirir. Çünkü yazılı kayıt, bu dil şeklinin tek kullanıldığı yer değildir. Bu şekil hayâtın gündelik akışı ötesinde bir şey ifâde edilmek istendiğinde kullanılır. Bu şiir veya genel olarak edebiyat dilidir. O zaman yazı dilinden daha özel olanı edebiyat dili adlandırmasıdır. Yazı dilinin edebiyat dışı kullanımları da bulunmaktadır. Mahkeme vb. dili gibi. Buna yüksek dil de denir. Bu dil, günlük hayattaki görevlerden daha yüksek görevlere hizmet eder.

Yüksek dil, sâdece düşüncenin farklı derecelerini yansıtmakla kalmaz. Olguları açık seçik ve özlü olarak tasvir ve ayırt etmeye uygun, kesin ve çok şekilli bir cümle yapısına sâhiptir.

Bunun dışında zengin veya iyi bölümlenmiş, nüansları belirilmiş bir kelime hazînesine ihtiyâcı vardır.

Her günkü dilin sâdece göstermekle yetindiğini o yâni yüksek dil açık bir şekilde adlandırmalıdır. Yüksek dil, günlük dile göre daha

⁴ Hermann Wein, Çeviren İsmail Tu-nalı, *Târih, İnsan, Dil ve Felsefe Üzerine Altı Konferans*, İstanbul Üni-versitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul, 1959, s. 25

özenli bir telâffuz ister. Çünkü sarîh olmak zorundadır, kulağa hoş gelmelidir. Yüksek dili okumuşların okumamışların dili diye ikiye ayırmamalıdır.

Burada yeri gelmişken dilin bu çift tarafını yeterince kavrayamadığımızı, bunun için de herkesin aynı şekilde yazması gerektiğini istediğimizi belirtiyim.

Üstelik bir insanın hayâtı boyunca farklı diller, hatta aynı anda birden fazla dil kullandığını bile bile. Elbette insanda özel bir yeri olan, asıl varlığını yoğuran ana dildir. Ana dil, insanı konuşan bir varlık hâline getirir. İnsan ana dil denen o evin, dünyânın içinde yaşar.

Dil aynı kalmaz zaman içinde değişir, gelişir. Bu gelişme kişinin hayâtına olduğu gibi toplumun hayâtına da paraleldir. Tabîi olarak gelişme veya değişimde etkili olan estetik değerlerdir. Sanat eserleri isterseniz buna edebiyat eserleri diyelim, şahsın veya toplumun estetik değerlerine bir biçim verirler. Böylece de düşünce, sanat, ilim ve teknikteki gelişmeler dildeki değişmeyi hızlandıran güçlerdir. Bu noktadan târihimize şöyle bir baktığımızda İslâm/Müslüman olurken ve olduktan sonra hayâtımızdaki ve dünyamızdaki bir yığın değişme dilimizde akis bulmuştur. Müslüman olduktan sonraki dönemde yüzyıllar içindeki değişmeyi edebiyat yoluyla tâkip edebiliyoruz. Ne var ki bu da birkaç yüz yıl sonra dinamizmini kaybedip statikleşmeye başlıyor. İşte bu noktada yeni bir değişme süreci ile karşı karşıya kalıyoruz. Elbette bunda yeni bir kültür ve medeniyet dâiresine girmiş olmamızın payı büyüktür. Hemen ifâde edelim ki 18. yüzyılda başlayıp 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar değişme son derece yavaş seyrederken 19. yüzyılın ikinci yarısında hızlanıyor. Bunları sadece dikkatinizi dildeki değişmeye çekmek için söyledim.

Burada, başlığı hatırlayarak insanın değişmedeki sürecinin ne kadar yavaş olduğunu, buna bağlı olarak dilde değişmenin aynı öl-

çüde zaman aldığını, edebiyatta akis bulan ve kararlaşmış olan değişme ve gelişmenin inkâr edilemez, yok sayılamaz bir olgu hâlinde hayâtımıza hükmettikten sonra gerçek bulduğunu söylemeliyim.

İşte dönemin kültüründe ve millî ruhta, başarılı olarak kendini gösteren, moda olan birtakım eğilimler dile etki eder. Çünkü bunlar âit oldukları dönemin kültürü ve rûhu ile uyusurlar. Bu eğilimler o dönem ve millet içinde yaşayan bireylerin hareket ve düşüncesine, gerçekleştirmeleri gereken belli tutum ve davranışlara ışık tutar, yol gösterirler.

Bu noktada dil-edebiyat-insan üçlüsünün hangisinin önceliği var demeyeceğiz. Hangisi diğerine etki eder sorusunu sormayacağız. Elbette insanı da günlük, anlık düşünmeyeceğiz. İnsan bir dünyânın içine doğar. O dünyâyı şekillendiren de dildir, edebiyattır. Elbette bunları meydana getiren, şekillendiren insandır. Ama insan, hudâ-yı nâbit bir bitki veya ağaç değildir. İnsan kendisinden öncekilerin bıraktıklarını hazır bulur, geliştirir, gelecek nesillere aktarır. Bunun için de insanı, dili, edebiyâtı bozmak, anlamsızlaştırmak birbirinden çok farklı değildir. Sâhip çıkılacaksa üçüne birden sâhip çıkılmalıdır. ■

Edebiyatçıların Gözüyle Eyüp Sultan

Prof. Dr. Abdullah Uçman

Peygamberimiz Hz. Muhammed'in "*le tûftehanne'l-Kostantiniyye ve le ni'me'l-emîru emîruhâ zâlike'l-ceyşü'l-ceyş*" (Kostantiniyye elbet bir gün fethedilecektir, onu fetheden kumandan ne güzel kumandan, onun askerleri ne güzel askerler!) hadîsi ile müjdelenen askerlerden biri olmak üzere, seksen yaşlarında, Yezîd'in kumandasındaki Emevî (Muâviye) ordusuyla 669 yılında İstanbul muhâsarasına katılan Mihmandâr-ı Resûlullah Hz. Hâlid Ebû Eyyub el-Ensârî, muhâsaranın uzaması, kışın ânîden gelmesi üzerine hastalanır ve vefat eder, cenâzesi surların yakınına defnedilir. Aradan asırlar geçtikten sonra bu defa İstanbul'un Osmanlı orduları tarafından muhâsarası sırasında Fâtih Sultan Mehmed'in hocası Akşemseddin Hazretleri tarafından, uzun süredir kaybolan kabrinin keşfedilmesi, daha sonra pâdişah tarafından üzerine bir türbe, yanına da bir câmi inşâ edilmesiyle birlikte Eyüp Sultan adını alan semt, zamanla kutsal bir hüviyet kazanır.

Fetih'ten îtibâren, orada yatan zâta hürmeten, adı geçen semt İstanbul halkınca, hattâ bütün Türkler tarafından kutsal kabul edilir. Bu yüzden Ayvansaray'a kadar olan mıntika içinde meyhânelerle kumar oynatan kahveler ve Ortaoyunu mahalleri açılması yasaktır. Ramazan aylarında, İstanbul halkının yegâne eğlencesi olan Karagöz oyunları ile meddah gösterileri yapılması da burada mümkün değildir. Eyüp Sultan türbesini ziyâret etmeyecek olsa bile, orada medfun zâta hürmeten, kimse bu semte abdestsiz ayak basmaz.

Bu muhit, halk için yarı Mekke kabul edilir, türbenin içindeki kuyuya da Zemzem Kuyusu denirdi.

Fâtih'ten sonra tahta geçen Osmanlı pâdişahlarının kılıç kuşanma, tahta cülûs ve biat merâsimlerinin burada yapılması; Cuma günleriyle Kandil geceleri ve Ramazan aylarında, ayrıca sünnet, evlenme ve hacca gitmeden önce ziyâret edilen bir mevki olması dolayısıyla zamanla giderek önemi artar. Peygamberimizin sahâbelerinden birine, Hz. Hâlid Ebû Eyyub el-Ensârî'ye âhiret komşusu olmak için onun yakınlarına gömülmek isteyen kadın-erkek hânedan mensuplarıyla devlet adamları, hattat, şâir, mûsikîşinas ve edebiyatçıların kabirleriyle Eyüp Sultan Mezarlığı zamanla, yabancı yazarların tâbiriyle, bir "İslâm nekropolü" hâlini alır. Ayrıca zaman içinde inşa edilen çeşitli imâret, sebil, dergâh, kütüphâne ve türbelerle Eyüp giderek ayrıcalıklı bir yerleşim mevkii olur. Sur içi İstanbul'u dışında Üsküdar ve Galata ile birlikte "bilâd-ı selâse" denilen üç yerleşim mevkiinden birini meydana getiren Eyüp, zamanla kazandığı rûhânî atmosferi günümüze kadar korur. Eyüp'ün özellikle Haliç'e bakan tepelerinden şehrin kuşbakışı manzarası da buraya bambaşka bir güzellik katar. Fransız gravür ressamı A. İ. Melling'in (1763-1831) "Cennetten bir köşe" dediği ve birçok resmini çizdiği Eyüp Sultan'ı yerli-yabancı daha birçok sanatçı ve yazar eserlerine konu edinir.

Bu ve buna benzer daha birçok özellikleriyle Eyüp, Fetih'ten îtibâren devrin önde gelen şâir ve edebiyatçılarının da anlata anlata bitiremedikleri bir ziyâret mahalli hüviyeti kazanır. XV. yüzyılda Tâcizâde Câfer Çelebi'den başlayarak Âdile Sultan, Fasih Dede, Belig, Nedim, Leylâ Hanım, Keçecizâde İzzet Molla, Âşık Ömer; daha yakın zamanlarda Eşref, Mehmed Âkif, Necip Fâzıl, Bedri Rahmi, Attila İl-

han ve Hüsrev Hâtemi'ye kadar daha birçok şâirin şiirlerine konu olur.¹

Ben burada çok eskilere gitmeden, Yahyâ Kemal'den başlayarak XIX. yüzyılın sonu ile XX. yüzyılda yaşamış Hâlid Ziyâ Uşaklıgil, Hâlide Edip Adivar, Ahmet Râsim, Nâhit Sırrı Örik, Rûşen Eşref Ünaydın, Refik Hâlid Karay, Sermet Muhtar Alus, Mehmed Âkif Ersoy, Hâlid Fahri Ozansoy, Necip Fâzıl Kısakürek, Sâmiha Ayverdi, Orhan Okay ve İlber Ortaylı gibi bâzı yazarların gözüyle Eyüp'ü tanıtmaya çalışacağım.

-Yahyâ Kemal (1884-1958), ölümünden sonra, *Aziz İstanbul* adıyla altında toplanan İstanbul'la ilgili makâleleri arasında yer alan "Bir Rüyâda Gördüğümüz Eyüp" adlı yazısına "Türklerin ölüm şehri E-yüp, Avrupa toprağının bittiği sâhilde İslâm cennetinin bir bahçesi gibi yeşil duruyor. Bu ölüm şehrine bir defa girenler, kendilerini bir servi ve çini rüyâsı içinde kaybolmuş gibi hissettikleri zaman biliyorlar mı ki hakîkaten bir rüyâda bulunuyorlar." cümleleriyle başlar. Yahyâ Kemal burada, Hz. Hâlid Ebâ Eyyub el-Ensârî'nin Hicret sırasında peygamberimizi evinde misâfir edişinden başlayarak İstanbul surları önünde şehit düşmesine kadar geçen hayat hikâyesini, arkasından Fâtih'in hocası Akşemseddin Hazretleri tarafından kabrinin keşfini ve semtin uhrevî bir "ölüm şehri" olarak asırlar içinde nasıl teşekkül ettiğini anlattıktan sonra şunları söyler:

"Bütün o kabirlerin aralarından geçtiğim bir gün sahâbî Hâlid'in yanında Fetih askerlerinden birinin burma kavuklu taşına vecidle uzun uzun baktım; tiryâki bir ocak ihtiyârının vücûdunu haber veren o metin taş, ölümün ortasında kavuğu yıkmış, hâlâ Fetih rü-

¹ *Dünden Bugüne Eyüp Şiirleri* (haz. Cemil Çiftçi), İstanbul 2010

yâsını görüyor gibi dalgın duruyordu. Zâten Eyüp, o rüyânın toprakta mücessem bir devâmı değil mi?" ²

-Türk edebiyâtı târihinde Servet-i Fünun döneminin tanınmış ismi, *Aşk-ı Memnû* ve *Mâi ve Siyah* romanlarının yazarı Hâlid Ziyâ Uşaklıgil (1866-1945), *Kırk Yıl* adlı hâtîrâtında, dünyâya gözlerini açtığı bu semti bize şu satırlarla anlatır:

"Ben Eyüp'te Balçılar Yokuşu'nda doğmuşum. İzmir'den gelince babamı Eyüb'e sürükleyen sebebi onun iç temâyüllerinde aramak gerekir. O, daha sonraları meydana çıktı, bir iş adamı olmaktan çok bir fikir ve duygu adamı idi. (...) Babamın Eyüp'te eski bir ahhâbî vardı ki Mehmet Bey adında, ağır başlı, soylu, kibar, her sûretle muhterem bir zat idi. İşte Eyüp'te oturmaya sebep olan bu olacak. Ben doğunca babamın pek derin duygularla sevdiği bu ahhâbının kucağına verilmişim; kulağıma o ezan okumuş ve parmağını dudaklarıma bastırarak bana "Mehmed Hâlid Ziyâeddin" adını vermiş.

Sonraları bu zâtı gördüm; o, gerçekten duygularının yükseklik ve hâlisliği ilâhî bir nur ile parıldar gibi ışıklı görünen yüzünden taşan, daha ilk bakışta insana derin bir saygı duygusu veren yüksek boylu, geniş alınlı bir zat idi. Adımı ondan almış olmaya, ilk defa ondan kulaklarıma mânevî bir sesin gelmesine her zaman mesut bir uğur olarak baktım." ³

-Müslümanlarda olduğu gibi öldükten sonra mezarının başına sarıklı bir taşın dikilemeyeceğine hayıflanan Henri de Régnier'nin (1864-1936), "İstanbul, müminlerinin o kadar sevdiği Eyüp servilerinin altında kendimi senin ölüleriyle kardeş hissediyorum!" demesi,

² *Azîz İstanbul*, İstanbul 1969, s. 127-132.

³ *Kırk Yıl*, İstanbul 1969, s. 10-11.

özellikle kabristanı ile rûhânî bir atmosfer kazanan Eyüp'ü anlamak için yeterlidir sanırım.

-II. Abdülhamid devrini en güzel anlatan romanlarından biri olan *Sinekli Bakkal*'ı yazan Hâlide Edip Adıvar (1884-1964) da, Hâlid Ziyâ gibi, adının Hâlid Ebû Eyyüb el Ensarî'ye nisbet edilerek konulmuş olduğunu *Mor Salkımlı Ev* adlı hâtıralarında şu satırlarla nakleder:

“Kurban bayramından bir gün önce Haminne beni Eyüpsultan'a götürdü. Oraya bağlı idim. Babam bir erkek çocuğu beklemiş, adını henüz doğmadan Hâlid koymuştu. Rahmetli, ölünceye kadar bana Hâlid derdi. Her sene kurban bayramından evvel beni ya babam ya da Haminne oradaki türbeye götürür ve orada bir de kurban keserlerdi. Eyüp'e giderken Haminne, Hacıbekir'in önünde arabayı durdurur, lokum alırdı. Şekerciye: “Çok yumuşak olsun, yüz on üç yaşında bir ihtiyar hanım için!” derdi. Arabada kim olduğunu sorunca: “Hocam, bu günlerde onun duâsına çok muhtâcım!” derdi. Eyüpsultan'da ilk işimiz belki en eski bir evde en yaşlı bir kadını ziyâret olurdu. (...)

Ondan sonra, ikinci namazını câmide kıldıktan sonra türbeye gittik. Geniş avlunun güvercinleri sıralanmış ötüşüyor, sıra ile dizilen ihtiyar dilenciler o tatlı havaya âdeta *basso* tutuyorlar gibi.

Türbenin serin ve yeşil loşluğunda türbedar beni üç defa tesbihten geçirdi. Türbenin süpürgesinden parçalar kopararak yakıp bana tütsü vermelerini tavsiye etti. Haminne makberin ayak ucuna diz çökerek demir parmaklığına sarılmıştı. Dudakları titriyor, gözlelerinden mütemâdiyen yaş akıyordu. Haminneyi bu andaki kadar gü-

zel görmemiştim. Türbeden çıkarken niçin ağladığını sorduğumda. Kemal Dayı ölmesin diye ağladığını söyledi.”⁴

-Haliç’ten çıkan killi toprak dolayısıyla bu topraktan çocuklar için çeşitli oyuncaklar yapılan Eyüp, yakın zamanlara kadar kuş lokumu, kaymağı ve kebabı ile de ün yapmıştır. Balıkhâne Nâzırı Ali Rıza Bey (1842-1928), *Eski Zamanlarda İstanbul Hayâtı* adıyla bir araya getirilen yazılarında Eyüp semtinin bu tarafı, ama özellikle oyuncakların çeşitliliği üzerinde durur:

“Eyüb’ün kebab ve kaymağı gibi vaktiyle oyuncakçıları da meşhurdu. Vapur iskelesinden Câmî-i Kebîr iskelesine sapılınca türbe bahçesine değin sıra sıra dükkânların hepsi oyuncakçı idi. Bu dükkânlarda oyuncak nâmina teşhir olunan kırmızı tüylü koyun, kuzu, ağaç parçalarının içleri oyulmak suretiyle vücuda getirilmiş ve üzerlerine al ve yeşil kaba saba boyalar sürülmüş, sandallar, hünkâr kayıkları, boyalı aynalar, beşikler, fırıldaklar, ikişer üçer şerefeli câmisiz minâreler, tahta kılıçlar, kamış tüfekler, davullar, tefler, düdüklü fırıldaklar, çekirgeler, hacıyatmazlar, kaynana zırlıtları, aynalı toprak testiler, bardaklar gibi şeylerdi.”⁵

-Eyüp denince adı onunla özdeşleşen isimlerden biri de Pierre Loti’dir (1850-1923). Bağlı bulunduğu Fransız gemisi İstanbul’a gelip Boğaz’da demirledikçe soluğu Eyüp Sultan tepelerindeki Râbia Hâtun kahvesinde alan bu Fransız subayını Eyüp’e çeken ne idi acaba? I. Dünya Savaşı sırasında düvel-i muazzamaya karşı Osmanlı Devleti’ni tek başına müdâfaa edecek kadar cesur ve vefâkâr bir Türk dostu ve İstanbul hayrânı olan Pierre Loti’ye göre Eyüp, “aradığı huzûru bulduğu” bir yerdi. Pierre Loti, tepedeki kahvehânedeyi seyrettiği manzarayı şöyle dile getirir:

⁴ *Mor Salkımlı Ev*, İstanbul 1996, s. 77-78.

⁵ *Eski Zamanlarda İstanbul Hayâtı* (haz. Ali Şükrü Çoruk), İstanbul 2007, s. 104-105.

“Haliç’in nihâyetinde Eyüb’ün muazzam peyzajı.. Çok eski ağaçlardan oluşan bir ormandan, mermer beyazlığı ile çıkan kutsal bir câmi ve sonra karanlık renkler taşıyan ve içine mermer parçaları serpilmiş kocaman mezarlıkları ile hakîkî bir ölüm şehri olan hazin tepeler... Sağda üzerinde binlerce yaldızlı kayıklı Haliç, küçültülmüş bir şekilde bütün İstanbul, kubbe ve minârelerini birbirine karıştıran câmiler. (...) Eyüp’ten Topkapı Sarayı’na kadar bütün Haliç boyunca kubbeler, minâreler berrak pembe ya da gökkuşağı renkleriyle yansıyorlar..”⁶

Osmanlı Devleti’ne Meşrûtiyeti getirme sevdâsıyla mücadelelerini sürdürmek üzere Avrupa’ya kaçan Jöntürkler’in, Paris’i bir nevi “medeniyetin Kâbe’si” gördüğü günlerde o, Osmanlı erkekleri gibi başına bir fes geçirip Âzâde adlı muhayyel bir sevgilinin peşinde Eyüb’ün eğri büğrü sokaklarında dolaşır, buradaki mistik havayı tenfeffüs eder.

-1918 yılında yayımlanan *Diyorlar ki* adlı eseriyle bir devrin gerçek anlamda edebî panoramasını ortaya koyan Rûşen Eşref Ünaydın (1892-1959) da, “Eyüp Sultan” ve “Eyüp Sultan’da Ramazan” başlıklı yazılarında, mütâreke senelerinde işgal acısını yaşayan milletimizi bütün felâketlere rağmen ayakta tutan değerleri vurgulayarak şunları söyler:

“Kavuklu bir taşta yaslanıp Eyüp’ten Sultanahmet’e kadar yüzlerce minâre ve birçok mahya! Bütün sefâlet manzaralarını, içindeki bütün acıları, yabancı varlıkları örten, yalnız Türk’ün ve İslâm’ın şânını, zaferini karanlıklarda ışıktan birer dağ heybetinde göklere doğru îlân eden İstanbul! Türklerin bir ufuktan öbür ufka kadar ken-

⁶ Sennur Sezer-Adnan Özyalçiner, *Öyküleriyle İstanbul Anıtları*, C. I, İstanbul 2010, s. 133.

dileri için nurlarla çizdiği lâyemut İstanbul! Âh o İstanbul'u kucaklayabilseydim, öpseydim, tekrar öpseydim. O kavuklu taşın dibinde bu İstanbul için birkaç gözyaşım kaldı.”⁷

-Batılı birçok benzeri gibi İtalyan seyyah Edmond de Amicis (1846-1908) de, Pierre Loti tepesinden görünen muhteşem manzarayı şu satırlarla tasvir eder:

“Ya Eyüp mezarlığı nasıl unutulur? Oraya bir akşam gurup vaktinde gittik ve hâfızamda hep o gün gördüğüm gibi güneşin son ışıklarıyla aydınlanmış olarak kaldı. Hafif bir kayık bizi Haliç'in nihâyetine götürdü ve Osmanlılar'ın “mukaddes toprak”ına, iki yanı kabirlerle çevrilmiş pek meyilli bir yoldan çıktık. Bu saatte bütün gün mezarlarda çalışan ve büyük kabristanı çekiç sesiyle dolduran taş yontucuları bırakıp gitmişlerdi, ortalık sessizdi... Bu fevkalâde bir sessizliğe gömülmüş aristokratik bir mahalle gibi, uhrevî bir hüznle berâber dünyevî bir hürmet hissini ilham eden bembeyaz, gölgeli ve şahâne bir güzelliğe sâhip bir mezar şehridir. Mezarlık bahçelerindeki yeşilliğin çelenkler ve demetler hâlinde sarktığı ve üzerinden akasya, meşe, mersin dallarının yükseldiği beyaz duvarların ve parmaklıkların içine geçiyor ve türbelerin kemerli pencerelerini yaldızlı demir dantellerin arasından, tatlı bir ziyâret içinde, ağaçların yeşil gölgeleriyle boyanmış mermer lahitleri görüyoruz. İstanbul'un başka hiçbir yerinde ölüm tasvîrini güzelleştiren ve korkmadan seyret-tiren Müslüman sanatı, bu kadar zarâfetle gözler önüne serilemez. Dudaklarda hem duâ hem tebessüm uyandıran hüzn ve zarâfet dolu bir kabristan, bir saray, bir bahçe, bir mâbettir bu. Her tarafta asırlık servilerin gölgelediği, içinden yılan-kavi yolların geçtiği sulara dalmak için yol boyunca toplanıyormuş gibi gelen mezar taşlarıyla beyazlaşmış mezarlıklar uzanır. Birçok köşeden çalıları aralayınca,

⁷ *Ayrılıklar*, İstanbul 1923, s.

sağ kolda birbirinden aynı bir sıra mâvimsi şehir gibi görünen uzaklardaki İstanbul, aşağıda, güneşin son ışığının parladığı Altınboynuz; karşıda Sütlüce, Halıcıoğlu, Pîrî Paşa, Hasköy semtleri ve daha uzakta bu dünyânın renklerine pek benzemeyen belirsiz ve ölgün sonsuz bir renk tatlılığı içinde kaybolmuş büyük Kasımpaşa semti ve hayal meyal Galata görülür.”⁸

-1908’de II. Meşrûtiyet’in îlânından sonra İstanbul’da hemen her gün yaşanan olayları *Şehir Mektupları* (1910-1911) adlı dört ciltlik eserinde, günü gününe nakleden Ahmet Râsim (1864-1932) de “Eyüp’te Bir Kahvehâne” adlı yazısında şunları anlatır:

“Îcat fikri mahalle kahvelerinde de bulunmaktaydı. Eyüp’te karşısında koca çınar dikili olan bir kahve vardı. O çınarın tepesine koca bir çan asılmıştı. Çan asılmasının sebebi oralarda güvercinlerin çok olmasıydı. Kuşlar gelip bu ağaca konduklarında, ağacın altında oturan müşterilerin fesine, paltosuna beyaz, sıvışık bir benek konduruyorlardı. Kahveci müşterileri rahatsız eden bu kuşları defetmek için bu çanı ağaca asmıştı. Kuşlar gelip buraya konunca çan ötüyor ve kuşlar da havalanıp kaçıyorlardı.”⁹

-II. Meşrûtiyet ve Mütâreke İstanbul’unun bir tür kroniğini kaleme alan Refik Hâlid Karay da “Eski Ramazanları Yâd” adını taşıyan yazısında Eyüp’le ilgili olarak şunları dile getirir:

“Arife günü erkekler bir taraftan, kadınlar öbür taraftan, muhakkak, Hazret-i Hâlid’i ziyârete gitmek mûtattı. Türbeden evvel mezaristana uğrardık; Edirnekapısı hâricinde âile mezarlığı... Öyle

⁸ Edmond de Amicis, *İstanbul 1874* (çev. Prof. Dr. Beynun Akyavaş), Ankara 1981, s. 444-451; ayrıca bk. Nezih Başgelen, “Kartpostallarda Yaşayan Eski İstanbul: Eyüp”, *İstanbul Armağanı 3: Gündelik Hayatın Renkleri* (haz. Mustafa Armağan), İstanbul 1997, s. 219-220.

⁹ Zehra Hamarat, *Ahmet Rasim’in Gözüyle İstanbul Folkloru*, İstanbul 2010, s. 110

hatırlıyorum ki yalnız başıma oracığ, elan, bulmaya imkân yoktur. Mezar taşı ormanının kuytu, uğultulu, ücra bir kenarında îmar ve tezyin görmemiş yosunlu kırlar... Orada okur, üfler, yüreğimizde aynı zamanda bir genişlik ve kasvet duyarak, gâliba vazîfemizi yapmaktan mütevellit bir ferah ve ölüme yakın bulunmaktan gelen bir melâl, âheste âheste arabalarımıza binerdik. Bu ne büyük, ne ucu bucağı bulunmaz bir servistandı... Ta Eyüb'e kadar loşluk, uğultu ve yalnızlık içinde, konuşmak cesâretini bulamazdık. Orada bizi hayat yeniden karşılar, kucaklardı: Oyuncakçı dükkânları, şekerciler, kahveler ve dilenci kâfileleri... Türbenin avlusuna ne güçlkle, itişe kakışa girilirdi... İğne atsan yere düşmezdi, fakat kumrularla güvercinler gene dolaşacak yer bulur, o gün darı yemekten kursakları heybe gibi şişerdi. Hanımlar türbeye girmezlerdi, dışarıda hâcet penceresinde okuyup geri dönerlerdi. Erkeklerle gittiğim zaman tâ gümüş işlemeli sandukaya kadar, pür-hürmet yürür, inleye inleye, hattâ gözümüzden yaşlar gelerek Allah'a yalvarır, şükreder ve geri geri giderek dışarı öyle çıkardık. O zaman sadaka sırası gelmiş olur, et-râfımızı kocakarılar, kadınlar ve çocuklar sarar, hepsine çil kuruşlar dağıtırdı. *En'am* satan ihtiyar bir hacıya, tespihçiye ve darı dağıtanlara da uğrar, onların da gönüllerini alırdık. Sonra, Unkapanı Caddesi'nden, Cibâli'yi, Balat'ı geçerek bir eğlenceli kalabalık yol başlardı. Ben en çok orada eğlenirdim: Kürklü Yahûdiler ve atkılı kızları seyrederek...

Geçen sene, on yıllık bir fâsıladan sonra, arife günü gene Türbe-i Hâlid'i ziyârete gittim. Avlu bomboştu, şadırvanda suların sesi ve kovuklarda kumruların dem çekişi işitiliyor, kapıda bir tek araba, benim arabam bekliyordu. Gönlüm hüzün ile, öksüzlükle doldu. Bu kadar az zamanda bu ne büyük tebeddüldü. Biz oraya kar fı-

tınaları içinde koşar, giderdik; şimdi bahar ve güneş içinde bile gelen yoktu! Ne diyeyim: Ağla çeşmim ağla, durma!...”¹⁰

-İstanbul’la ilgili yazılarının bir kısmını *İstanbul Kazan, Ben Kepçe* adıyla bir araya getiren ve eski İstanbul sosyal hayatının bir nevi aynası kabul edilen Sermet Muhtar Alus (1887-1952) ise, 1939 yılında kaleme aldığı biraz oryantalizm kokan bir yazısında, Hz. Hâlid Eyyub el-Ensârî’den, onun ileri bir yaşta İstanbul muhâsarasına katılmasından ve bu sırada vefâtından bahsettikten sonra, Eyüp’te artık çocukluk günlerinden izler kalmadığından yakınır:

“Evet, Eyüp sofular, sulehâlar merkeziydi. Orada göze çarpanlar hep câmiye, türbeye, kırlara gidip gelen, sırtları abalı veya cübbeli, elleri tesbihli, mest pabuçlu, hacıyağı kokulu, abdestli, oruçlu kimselerdi. Eyüp’te duyulan yalnız ezan, naat, ilâhi idi. Sokaklarında erkek olsun, kadın olsun hiçbir gence tesâdüf edilmezdi.

Geçen sene ölmüşlerimizi ziyâret dolayısıyla oralara yolumuz düştü. Kebapçılardan, kaymakçılardan kimseler arama; ilâç için bir oyuncakçı dükkânı kalmamış. Mostrasına baktım. Eski oyuncaklardan bir tane olsun yok. Nerede o arabalar, beşikler, davullar, koca-karî zırlıtları, kursak düdükler?.. Adamcağız zamâneye uymak için otomobil, otobüs, kayık şeklinde şeyler doldurmuş. Zürâfayı andıran atlar, deniz aygırına benzeyen inekler koymuş. Bir tarafta da “Made in Germany” markalı teneke oyuncaklar. Etraftaki bakkalların, tütüncülerin, hattâ zerzevatçıların ve manavların rafları rakı, şarap şişeleriyle dopdolu... Kahvelerden gramofonlar, radyolar haykırıyor. Sokaklarda monşer baylar, tango bayanlar fink atıyor.”¹¹

¹⁰ *Guguklu Saat*, İstanbul 2009, s. 62-63.

¹¹ *İstanbul Kazan, Ben Kepçe* (haz. Necdet Sakaoğlu), İstanbul 1993, s. 150-151.

Sermet Muhtar Alus, “Eski Niyet Kuyuları” adını taşıyan başka bir yazısında ise, Eyüp Sultan’daki niyet kuyusunu; ne tür bir niyetle olursa olsun buraya gelen kadınların nasıl bir seremoni ile dileklerine nâil olduklarını biraz mizâhî bir üslûpla hikâye eder.¹²

-II. Abdülhamid devrinin sonlarına doğru dünyâya gelen, ancak eski İstanbul hayâtının bütün özellikleriyle varlığını sürdürdüğü günleri yaşayan Nâhid Sırrı Örik (1895-1960) de, *İstanbul Yazıları* adlı altında bir araya getirilen makâleleri arasında yer alan 1938 yılına âit “Eyüp” yazısında, Sermet Muhtar Alus gibi o da, çocukluk günlerini renklendiren Eyüb’ün kayboluşundan duyduğu hüznü dile getirir:

“Eyüb’ün tamâmen ortadan kalkan şeyi ise oyuncakçılar. Bu sefer çarşıda tek oyuncakçı dükkânına ve hiçbir dükkânda oyuncığa tesâdüf etmedim. Ve yıllar, uzun yıllar önce büyükannem ve ablamla buraya ziyâret için bir gelişimizde kupa arabasının içine doldurduğum oyuncaklar, acâyip şekil ve türlü türlü renkleriyle gözümün önüne geldiler.”¹³

-Nâhid Sırrı, 1954 yılında kaleme aldığı “Eyüp Sultan” adlı başka bir yazısında ise, Eyüp Sultan türbesi avlusundaki I. Abdülhamid’in hanımı Ayşe Sîneperver Hâtun ile Şapur Çelebi lakaplı Küçük Said Paşa’nın kabirlerinden söz ettikten sonra, biraz hayıflanarak, tâarihle iç içe olan söyle bir semtte yol açma bahânesiyle yok edilen eski mezarlardan bahseder:

“İskeleden câmiye doğru gidilirken geçilen dar yolun genişletilmekte olduğunu, gazetelerden okumuştum. Kısmen de genişletilmiş. Ne çâre ki bu iş, bir hayli mezarın şimdiden yerle bir edilmesi

¹² *Masal Olanlar* (haz. Nuri Akbayar), İstanbul 1997, s. 177-179.

¹³ *İstanbul Yazıları* (haz. Bahriye Çeri), Ankara 2011, s. 8.

pahasına olmuş... Yolun tamâmen genişletilmesi için daha bir hayli mezar ortadan kalkacak, bir iki türbe de aynı âkıbeta uğrayacak mı diye düşünüp endişelendim. Milyonlar harç edilerek yapılan Fen ve Edebiyat Fakülteleri binâsının önünü sakıl bir yapı harâbesi, içinde tellâk Patrona Halil'in peştamal kuşanması hürmetine kapatmakta devam ederken, Eyüb'ün emsalsiz ziynet ve kıymetini, on binlerce eski mezarını ve sayısını bilmediğim türbelerini büyük bir titizlikle korumalı değil miyiz?"¹⁴

-Şâir, romancı ve seyyah Julie Pardoe (1806-1862), hâtıralarında İstanbul'un Eyüp sırtlarından görünüşünü büyük bir hayranlıkla anlatırken, İngiliz ressam W. H. Bartlett (1809-1854) de, hemen hemen aynı târihlerde, tepede kahvehânenin bulunduğu yerden Haliç'in eşsiz manzarasını tablolaştırır.

-Bir takım hurâfelerle karışık folklorik davranışların İslâmiyet'in aslî unsurları gibi algılandığı için türbe ve kabir ziyâretlerine pek sıcak bakmayan Mehmed Âkif'in (1873-1936) de, *Safahât*'ta yer alan "Mezarlık" adlı şiirinin bir bölümünde Eyüp Sultan Kabristanı'nı ve oradaki uhrevî havayı anlattığını görüyoruz.¹⁵

-Edebiyat târimizde adı Beş Hececiler grubu arasında anılan Hâlit Fahri Ozansoy da *Eski İstanbul Ramazanları* adlı eserinde yer alan "Eyüp Sultan Türbesini Ziyâret" adlı yazısında, adının orada medfun zatın mâneviyetine bağlanmak üzere Hâlid konduğundan söz ettikten sonra şunları söyler:

"Her ziyâretimizde hâcet penceresinden duâ eder, fukarâya sadaka dağıtırdık. Türbenin içine girdiğim zaman, kalbime tatlı bir huzur gelirdi. Arkadaki demir çubuklu pencerelerden giren öğle gü-

¹⁴ *İstanbul Yazıları*, s. 155.

¹⁵ *Safahât* (haz. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 2009, s. 38-39.

neşi, nakışlı duvarlardaki dînî levhalar üzerinde parıltılar yapar, câmi avlusundaki güvercinlerin kanat çırpmaları türbenin açık duran kapısından hafif de olsa duyulurdu. Sonra, o târihte henüz okumasını bilmediğimden, merkadin üzerindeki güzel dînî yazıları ile gözüme pek hoş görünen o işlemeli örtüye dalar giderdim. Orta yaşta, yuvarlak sakallı bir türbedar efendi, sandukanın önünde duâdan sonra, beni halının üzerinde diz çöktürüp birkaç defa kocaman beş yüzlük bir tesbihten geçirirdi.”

Yazının devâmında çocukluk günlerinin hâtıralarına dalan Hâlit Fahri, câminin bahçesinde hacı baba leyleği seyredişini, güvercinlere yem atışını, koşup gülüştüğünü hatırladıktan sonra şu cümlelerle yazısını bitirir:

“Annem, babam, teyzem, kardeşim Mâide, yengem, büyük annelerim ve dedem, hepsi Eyüp Sultan Câmii ve türbesinin yukarısındaki tepede, bir asırlık mezarlıkta yatıyorlar. Her ziyâretimde Hazret-i Hâlid’in türbesi üstünden uçan kuşların bu âile mezarlığı üstünden de geçtiklerini düşünürüm. Demek ki, birçok mezarlıklardaki gibi, ziyâretçileri her gün bu kuşlar. Ahmet Haşim’in sevdiği leylekler. Onlar da ne kadar vefâlı!..”¹⁶

-1939 yılından başlayarak, husûsî hayâtında, fikirlerinde ve sanatında kendisine yeni bir yön verecek olan Nakşibendî Şeyhi Abdülhakîm Arvasî’nin, Eyüp Kabristanı’nın zirvesindeki Kaşgârî Dergâhı’na sık sık giden Necip Fazıl’ın (1905-1983) hayâtında da Eyüp’ün farklı bir yeri vardır. Necip Fazıl, *Bâbıâli* adlı hâtıralarında bu hususta şunları yazar:

“Yaz sabahı... Boğaz suları dipsiz bir ayna... Annesiyle bir san-

¹⁶ *Eski İstanbul Ramazanları-Bütün Âdetleri, Eğlenceleri, Hâtıraları, Fıkraları*, İstanbul 1968, s. 44-45.

dala binip karşıya geçtiler... Araba, Haliç vapuru ve Eyüp... Câminin önünden kıvrıldılar ve Gümüşsuyu'na tırmanan yokuşu çıkmaya başladılar... Genç şâir, efendisinin kapısına yaklaştıkça fenâlığının arttığını ve nihâyet dayanılmaz bir hâle geldiğini hissediyor. Bir mezar taşına oturdu. Tek adım atmaya mecâli yok... Annesinin, ayakta, mahzun ve korkulu gözlerle oğluna bir bakışı var...

-Buraya sık sık geliniz! Sohbet sizi açar. Bu hâlin ilâcı ziyâret ve sohbettir. Ne zaman isterseniz buyurun!

O temkin, vakar ve sır heykelinin, istenilen imdâda karşı karşılığı bu kadar...

Ana-oğul yine mezarlık yolundan iniyorlar... Ne cilve... Genç şâir ferahlar gibi... Birkaç dakîka önce çıldırmak üzereydi. Artık kat'iyetle inanmıştır ki, çocukluğundan beri gördüğü renklerin, işittiği seslerin ötesinden alâmetler çıktığına şâhit olduğu gizli hayâtın anahtarı bu zatın ellerinde ve "pasaparla"sı dudaklarında. Onda, alışılmış hoca tavırlarından hiçbir eser yok... Ne okuma, üfleme, ne yersiz duâ, ne telâş, ne iddia..."¹⁷

"Canım İstanbul" şiirinde bu semtin öksüzlüğünden bahseden Necip Fazıl'ın cenâzesi de, vasiyeti üzerine, 26 Mayıs 1983 günü Fâtih Câmii'nde kılınan ikindi namazından sonra mahşerî bir kalabalığın elleri üzerinde Edirnekapı'ya kadar götürülmüş; orada Emniyet mensupları tarafından cenâze arabasına konularak Eyüp Sultan'a getirilip, kabristanın hemen girişinde Mareşal Fevzi Çakmak'ın mezarı yanına defnedilmiştir.

-Türk kadın yazarların dikkate değer isimlerinden biri olan Sâmîha Ayverdi de *İstanbul Geceleri* adını taşıyan hâtıralarında Eyüp'ü şu satırlarda dile getirir:

¹⁷ *Bâbîâli*, İstanbul 1976, s. 193-194.

“Eyüp, merkezden muhîte doğru yelpâze gibi açılan şehrin içinde, yarı müstakil ve karakteristik hayâtı ortasında, her şeyi kendi çatısı altında arayıp bulan kimselerin merdümgerizliği içinde, kendi kendine yeten bir semt sayılırdı. Avlusunda, kışın bile bir topal ley-legi, durup dinlenmeden yağın bir güvercin sağanağı bulunan câmiinden ve memleketin dört köşesinden ziyâretçi toplayan türbesinden, sükût işareti veren zenci parmakları gibi, havaya kalkmış hesapsız servilerinden başka, oyuncakçıları, kebabçıları, kaymakçıları, aşçıları, bahçeli bahçesiz sıra sıra kahvehâneleriyle nam almış bir çarşısı da vardı.

İstanbul şehrinin bu katışıksız semtini, sınırları kırlara ve dağlara dayandığı için biraz da köy saymak mümkündü. Belki de kaymağının dillere destan oluşu, civar köylerin mandıralarından indirilen köpüklü ve hâlis sütler yüzündendi. Oyuncakçı ise, göbeğine ayna kırığı yerleştirip üstünü kırmızıya boyadığı minicik testileri, saksıları, komşu tuğla harmanlarının ağdalı çamurundan yoğururdu.

Hele asırlarca evvel bu semtin “Eser-i İstanbul” damgası vurulmuş porselen işleri, belki yeryüzünün en ileri sanat örneklerinden sayılırken, o zamanlar kim bilir hangi madde ve ruh terkîbinin kıvâmından faydalanarak, dünya porselen sanâyii ile boy ölçüşür olmuştu?”¹⁸

-Türk edebiyâtı sâhasının duâyen hocası Orhan Okay, *Bir Başka İstanbul* adıyla bir araya getirdiği hâtıralarının “Oyunlar ve Oyuncaklar” başlıklı bölümünde, çocukluğunda sık sık gittiği Eyüp’teki oyuncakçılardan ve oyuncaklardan hasretle bahseder:

“Bizim îmâlât oyuncaklarımızın semti ise Eyüp’tü. Cuma günleri, hem Eyüp Sultan ziyâreti için, hem de pazarı olduğundan birçok

¹⁸ *İstanbul Geceleri*, İstanbul 2012, s. 146-147.

vesîleyi de bir araya getirdiği için müsâit bir gündü. O gün türbeyi ziyâretten sonra, kuşlara yem atılır, sakat olduğu için kışları da göçemeyen ve bir ağaç kovuğunda yaşayan emektar topal leylek seyredilir, hemen câminin karşısındaki dükkânlarda paça yahut kebab yenir, yine epeyce meşhur olan Eyüp halkası alınırdı. Oyuncakçılar, Eyüp halka fırınının yanından başlar ve içeriye doğru uzanan dar bir sokağın iki tarafında devam ederdi. Bunların çoğu tahta oyuncaklar yapardı. Kapılarının önünde renkli beşikler, dört tekerlekli çekçek arabaları, avuç içi kadar büyüklükte atlı araba, sandal, fayton bazen bunların yine tahtadan atları, faytonların kumaştan yapılma kapıları, kayıkların, Haliç'teki asıllarında çok sık görüldüğü gibi güneşlik tenteleri. Bu oyuncakçı dükkânlarından birisinin kapısından içeri başınızı uzattığınız zaman içeride bıçak, keser, rende ve torna gibi aletlerle ağaç parçalarının nasıl şekillendiğini seyredebilirdiniz. Tahtadan yapılma ve dönerken takırdayan rüzgâr fırıldakları, iki çubuk arasında gerilmiş ipe bağlı ve çubukları sıkıştırınca takla atan kartondan hokkabaz, çubuğunu avuç içinde yuvarladığınız zaman ipe bağlı küçük tokmaklarıyla gürültü çıkaran davul, biraz daha yakın dönemin geliştirilmiş oyuncaklarıydı. Bunlardan bana bir tahta tramvay alındığını ve senelerce kırılmadan kullandığımı biliyorum. Kalın ve muhkem tekerlekleri, pencereleri, hattâ tepesinde telden yapılmış arşesiyle bayağı güzel bir tramvaydı.

Eyüp oyuncakçılarından hatırlanmaya değer bir de düdüklü testiler vardı. Bunlar da bir karıştan küçük, üflendiği zaman su ile dolu veya boşken farklı şekilde ses çıkaran ve çok defa üzerinde Eyüp yazılı testilerdi. Bu oyuncakçıların vitrinlerinde ise deve derisinden yahut kartondan yapılmış Karagöz figürleri sıralanırdı.

Bu satırları yazarken yeni İstanbul rehberine baktım. Eyüp'te Oyuncakçılar Çıkmazı hâlâ görünüyor. Ama artık o ustalarla berâber bu gibi oyuncaklardan hoşlanacak çocuklar da kalmadı.”¹⁹

-Entelektüel çevrelerde daha çok bir târihçi olarak tanınmakla beraber, *İstanbul'dan Sayfalar* (1986) kitabının yazarı İlber Ortaylı da, İstanbul'un başka semtleri gibi, buradaki Osmanlı devlet ricâline âit türbeler ve târihî yapılar dolayısıyla Eyüp üzerinde de durur:

“Mâzîde Eyüp Bahâriyesi'ndeki Bahariye Mevlevî Dergâhı, bir mûsikî ve edebiyat merkeziydi. Burada pâdişah kızlarının, sultanların yalıları yer alırdı. Haliç, XVI. ve XIX. asırdan beri Kâğıthâne gibi tesislerin kurulmasıyla sanâyileşmeye ve kirlenmeye başladı. Bugün bu gelişme durmuştur ve Eyüp tekrar eski kültürel önemine kavuşacak gibidir. Eyüp'teki tek pâdişah türbesi, Sultan V. Mehmed Reşad Han'inkidir.

Eyüp, büyük şehrin gürültü ve telâşından bunalanların sığındığı, mütevâzı, hâmuş İstanbul'dur. Bu bölgeyi gezmeyi alışkanlık hâline getiren İstanbul'lular vardır. Âdeta Bursa'da Emir Sultan burada da yeni ortaya çıkmış, büyümüş ve yayılmıştır. Eyüp Sultan' da Osmanlı pâdişahları kılıç kuşanırlardı. Bu törenle de halk indinde tahta çıkmaları kutsanmış olurdu. 1580 yılında vefat eden II. Selim'in kız kardeşi Şah Sultan ve kocası Zal Mahmud Paşa, 1551'de ünlü Mîmar Sinan'a Eyüp'teki câmiini yaptırmıştır. Âdeta bir sandık şeklinde kubbesiyle, örtülmüş gibi duran bu câmi etraftaki tepelerden bakıldığında mîmârının dâhî bir şehirci olduğunu ve çevreyle eseri ne kadar mahâretle bütünleştirebildiğini gösterir.

Cezerî Kasım Paşa Câmii (1515) ve Defterdar Mehmed Efendi Câmii, diğer görülecek eserlerdir. Feshâne, Osmanlı sanâyiinin bu

¹⁹ *Bir Başka İstanbul*, İstanbul 2002, s. 106-107.

mühim târihî eseri restore edilerek bir hâtıra eşya alışveriş alanı, çeşitli etkinlikler ve konferans merkezi olarak değerlendirilmektedir.

Eyüp türbelerinin hepsi görülecek eserlerdir; içlerinde en ilginç olanı ise Sokullu Mehmed Paşa türbesidir.”²⁰

-İstanbul halkı zaman içinde peygamberinin mihmandârı Hz. Hâlid’e duyduğu saygı ve sevginin bir nişânesi olarak ona dünyevî pâyelerin en büyüğü olan “sultanlık” pâyesini vermiş ve artık o Müslüman-Türk halkının dilinde Eyüp Sultan olmuştur. 🏠

²⁰ “İstanbul’da Tarihi Yaşamak”, *Şehir ve Kültür-İstanbul* (ed. Ahmet Emre Bilgili), İstanbul 2012, s. 92.

Geçmişle Gelecek Arasında Bir Ağ

İbrahim Numan

Medeniyet hakkında muhtelif telakkîler bulunması, hattâ bunların birbirlerine muhâlif olması tabîîdir. Konuya, Türk fikir hayatında aynı husûsa değişik cephelerinden yaklaşmakla aralarında serzeniş husûle gelen iki mütefekkir edibin meşhur nüktesinden başlamak yerinde olacaktır. Yahyâ Kemal'in Osmanlı târih ve kültürüne düşkünlüğünü îmâ ederek Ziyâ Gökalp'in:

Harâbîsin harâbâtî değilsin,
Gözün mâzîdedir âtî değilsin!

tenkîdine Yahyâ Kemal'in irticâlen:

Ne harâbî ne harâbâtîyim,
Kökü mâzîde olan âtîyim!

şeklinde bir nükte ile verdiği cevap, medeniyet anlayışlarındaki farkı ortaya koyması yanında, tenkitteki edebî san'at kadar, belki de ziyâdesiyle muhteşemdir.

İslâm mîmârî mîrâsının geleceği gibi bir mevzûu ele almak, Sâmiha Ayverdi'nin İstanbul için yaptığı benzetmeden mülhem, nârin ve bir o kadar da mükemmel işlenmiş, “bir örümcek ağı gibi her telini bir kıt'aya ilâştirmiş” muazzam bir medeniyet manzûmesinin “tellerini örselemeden”, âdeta onu yapanın mahâretiyle, üzerinde keşfe çıkmak hünerini göstermekle mümkün olsa gerek.

Gezer cihânı serâser adınca iz bırakır

Devir devir medeniyet asâsı milletimin (Bâkî Bilgin)

Günümüzde, akıl ve tekniğinin bir araya gelerek kurduğu, var olan bilgiyi neşretmekten öteye geçemeyen rasyonalist-pragmatik bir iletişim vasatının “www” ifâdesiyle “dünya ağı” şeklinde belirlendiği mâlumdur. Ancak burada sözü edilen çok farklı mâhiyetteki ağ, maddeyi ruhtan ayırıp, kavram kargaşasına düşmemiş bir medeniyet anlayışının kollarını dünyânın eski ve yeni medeniyet sâhalarına da açarak, kucaklayıcı, zarif olduğu kadar ihâtalı yapıya sâhip bir canlı gibi telakkî edilse yeridir. Canlı diyoruz, zîra, kollarının temasıta olduğu medeniyet hamûleleri ve mahsülleriyle olan irtibâtı bir taraftan ona yeni beslenme alanları açarken, bir diğer taraftan da “her an yeniden oluş” düstûru mûcibince, derin bir mâzîde saklı kökleri üzerinde âtîde bir başka formda şekillenışı vâsıtasıyla hayâtiyetini etrâfına intikal ettirmekte idi ve ettirmektedir. İşte bu nokta belki de geçmiş ile gelecek arasındaki münâsebetler zincirini anlamakta bir çıkış noktası teşkil edecektir.

Her an yenilenerek devam eden bir mîrâsa dâir medeniyet telakkîlerinin, san’at ve mîmârî mîrâsının teşekkülü ve sürdürülebilirliğinde müessir olacağı şüphesizdir. Ancak, bu ağın varlığının önemli âmili durumunda bulunan cemiyetlerin ve san’atkârın ister şuurlu, ister gayrı-şuûrî irâdesiyle olsun, bilumum şekillenmeler de “âdetullah” üzere yerini bulmaktan geri durmaz. Kùltürler bir taraftan inkıraz bulur gibi gözüксе de yaratılış îcâbı yeni bir oluş şeklinde devam edebilir. İslâm medeniyet mîrâsının menbâını teşkil eden inanç noktasından Allah da işte onun için Habîb’ine hitâbında: “Bak, diyor, bak! Ben neler yarattım... Tekrar tekrar bak, îtiraz edecek bir şey bulabilir misin? Kâinatta san’atımı, kudretimi gör”. Zîra, bilmek istediği için, kendi hüsnünü san’atlı bir şekilde ortaya koyarken, bir taraftan “mevcûdâtın her zerresinde cüz’î veya küllî esmâsıyla tecellî eden Cenâb-ı Hak”, diğer taraftan da kendinin “Hakîkî

San'atkâr"ın bir vâsitasından başka bir şey olmadığının şuûruna ermiş san'atkâr/mîmâr eliyle san'atını yine kendi icrâ edegelir.

Bu ağın kol saldığı dünyâ coğrafyası üzerinde rûhî temeller üzerine oturmuş Doğu ve aklî dengelere dayanan Batı'nın kültür, medeniyet ve san'at anlayışlarının, birbirini tâkip ederek tek bakış açısı üzere ilerlemekten ziyâde, iki ayrı istikâmette geliştiği müşâhede edilir. Karanlık bir cehâlet çağından sonra yeni keşfedilmiş Amerika Kıt'asını, daha sonraları da Afrika'yı maddeten sömürerek zenginleşen Batı, Doğu'ya da aynı şeyi revâ görürken onun mânevî ve rûhi müktesebâtı derinliklerine dâhil olamadığı gibi ona ters düşmüştür. Gerek Haçlı Seferleri, gerekse Endülüs vâsitasıyla Doğu'dan aktardığı müktesebat üzerinde Rönesansı ve müteâkiben Romantizm dâhil tek mihrer üzerinde çeşitli geçiş safhalarını yaşayan Batı, kendine has akliyecilik ve maddeciliğinin benlik taşlarıyla inşâ ettiği yine tek istikâmetli medeniyet anlayışının irtibat kapılarını da Doğu'nun müsâmahalı mânevîyâtına kapatmıştır. Sâmîha Ayverdi'nin işâret ettiği gibi "Garp, aklı buldu, hikmete eremedi. Bilgiyi yakaladı, irfânı kazanamadı. Aklına îtimâdını kaybeden şark ise hâlâ hikmetin yuvası bulunuyor. Bilgisini aldırda ama hâlâ irfânın gerçek sâhibi sayılıyor...Şark, eski mâcerâlarından, eski verim ve şahlanışlarından arta kalan tecrübesiyle bilir ki hikmet ve irfan, onun ölüsünü diriltecek olan Îsâ nefesidir ... bu hikmet ve irfan hazînesinin, günün birinde kendisini de, iflâs hâlindeki beşeriyeti de yeni baştan sermâyelendirip yeni bir terkîbe götüreceğini bekler ve beklediği için de, o, kendine has îtidal ve basîretle fazla telâşlanmaya lüzum görmez. Bu ise onun hem hatâsı hem de kuvvetidir"

Batı, medeniyetini "Ben varım!" üzerine kurarken, Doğu, husûsiyetle de İslâm "Ben yokum", "O'ndan başka bir şey yoktur" düstûru içerisinde benliğini eriterek medeniyet ağlarının kollarını cihâ-

na uzatır olmuştur. Muhteşem bir âhenk arzeden Doğu medeniyetleri, “ ...istinad ettiği Hak merkezini ve bu merkezin rûhî değerleri ve malı olan edeb, îman ve aşk motiflerini, yüksek voltajlı bir enerji hâ-linden mekân ve madde planına geçirerek hacimler, çizgiler ve sesler armonisini vücûda getirmiştir. Böylece de Şark san’atı deyince, muvâzene haddesinden geçmiş bir dinamizmin estetik plana aktarılışı, bir iç dünyâdan dış dünyâyâ, yâni madde ölçülerine aksedişi hâtıra gelir” . Devrini tamamlamış ve târihin hâfızasına devrolmuş gibi görünse bile, İslâm âleminin kaybetmiş olduğu bu yaratıcı ve terkipçi rûhu ortaya koyan âmillerin iyice tahlil edilip anlaşılması, geçmiş adına ne kadar mühimse, hâlin istikrârı ve geleceğin yeniden inşâsı nâmına da bir o kadar, hattâ daha da ehemmiyet arzetmektedir. İstikbâlde yeni bir yaratılış, yeni bir oluşla örülebilecek bir İslâm medeniyetleri ve san’atları ağından bahsedilebilecekse, nârin dokusunu dokuyacağı sağlam kollarına istikâmet verecek ve onları rapte-deceği mafsallarını bu târih/mefkûre hazînesinin derinliklerinde saklı bulacaktır. Bu ağı teşkil eden dokunun motifleri ve şifreleri çö-zülmedikçe, istikbâli yeni bir şekillenmeyle kurmak kâbil değildir.

Edebiyat olsun, mûsikî, resim, hattâ mîmârî olsun, san’at eserleri zâhirî ve derûnî belirli kâidelere uymak mecbûriyetindedir. Belki de bu kurallar manzûmesi, bir san’atkâr/mîmar tarafından iş-lenerek kâfiye, nâme, renk, biçim, hacim ve kütle âhengi olarak tak-dim edilecek medeniyetin san’atkârane dokusuna zemin teşkil edecek ağı dünya ile râbitasını sağlayacak kolları mâhiyetindedir. Bu da mensup bulundukları cemiyetlerin değer hükümleri, bir başka deyişle de aklîselîmiyle birlikte şekillenen zevkiselîminin vazettiği ölçüler manzûmesinden başka bir şey değildir. Bu medeniyet ağı sâdece ritimler, tekrarlar, vurgular, dengeler ve benzeri gibi san’at eseri kurgularına âit unsurların imtizâcında aranmaz. San’ata müte-allik ağlar, ancak san’atkârların cemiyetin zevkiselîmini meydana

getiren mânevî derinliklerden çekip aldıklarını maddi planda yeniden düzenlemeler yaparak tekrâren bir başka formda cemiyetin kabûlüne sunacağı ifâdelerdir.

“Hakîkî Fâil”, hâkim ve san’atkârı “yed”i gayretinde bir vâsita kılarak, mânâ derinliklerinde gizli bulunan gerçeğe mahsûs sırları yakalayıp gün yüzüne çıkaran icrâkârlar olarak dünyâya kol salabilecek bir medeniyet ağının kurulmasında âmil eyler. Nitekim, bugün madde ve akıl döngüsü içerisine hapsolmuş Batı, bir zamanlar mâlik olduğu irfândan uzaklaşırken , Doğu, husûsiyetle de hakîm müslüman san’atkâr, mânâ derinliklerinde bulduğu irfan ve hikmete ermenin hazzını yeniden ve tekrar tekrar kurduğu ve kuracağı medeniyet ağlarının biçim ve formlarda yaşamaktadır.

Bu ağ örücüler, kendi yaşadıkları hakîkati etraflarına aşlamak isterlerken, kendi maddî ve mânevî bünyeleri mensup bulundukları mefkûre ağına melfuf, nasıl harman olarak yeni bir istif bulmak sûretiyle yeni bir nizâma girdi ise, “hâtırasını sakladıkları o mahşer ihtizâzını” ister düşünce, ister san’at ifâdesi, isterse yaşayış biçimindeki zarâfet şeklinde dokuyarak takdim ederler. Uluların “Dâim Güzellik”ten yansıyan kendi güzellikleri, tekrar tekrar dokudukları mefkûre ağlarının zarif şekillerindeki sır ve nizamlara mücerret mefhumlar hâlinde geçerken, bir diğer taraftan da hayat devrânını ayarlayan gizli kuvvetler hâlinde yeni cemiyet nizamlarına nakşolur. Kim bilir bu belki de “ezel” ile “ebed” arasında Hak olarak örülmüş ağdan başka bir şey olmasa gerektir. ■

İspanya’da Adım Adım İslâmı Aradık

Hicran Göze

Sene 1982... Üç kişi İspanya’da İslâmı aramak ve bulabilmek için yollara düşmüştü. Başta gittiği her yerde İslâmı ve onun yılmaz savunucusu Türk’ü aramaktan hiç vazgeçmeyen, bir zamanların ef-sâne gazetesi “Tercüman”ın fıkra yazarı Ergun Göze, fotoğrafın büyük ustası Sâmi Güner ve ben fakir... Rahmetli Sâmi Güner’in bâzen şaşkınlıkla “Yâhu bizim yüzümüzden vitrinlere bile bakama-yan bu zavallı kadının iki delinin arasında işi ne?” diye sorduğu bendeniz...

Sâmi Güner gerçekten çok haklıydı. Bu mesleklerinin delisi, ideallerinin kölesi iki kişinin arasında benim ne işim vardı? Ama bu olağanüstü röportaj her adımda biraz daha ortaya çıktıkça kendi kendime iyi ki gelmişim diyordum. Ergun Göze’nin bir büyük dramın yaşandığı bu topraklarda İslâmı ilgili en ufak bir izle nasıl heyecan-landığını görmek, Sâmi Güner’in yaşından umulmayan bir çeviklikle en tehlikeli yerlere tırmanarak en güzel fotoğrafı çekmek için gös-terdiği büyük cesârete şaşırmak benim için her şeye değmişti. Bu usta sanatkârın bende derin izler bırakmış bir hâlini ise hâlâ hatırlarım. Bir gün bizleri bekleyen arabaya her zamankinin aksine çok neşesiz, çok hüznü bir yüz ifâdesiyle binmişti. Ben endîşeyle hasta mısınız, diye sorunca ise gözleri nemli “Yok bacım hasta filan değ-i-lim. Bu gece rüyamda anamı gördüm. Bana yüzünde dargın ve küs-kün bir ifâde ile ‘Namazlarını niye terkettin?’ diye sordu” demişti.

Endülüs, İslâmın en acı mâcerâsının yaşandığı Endülüs... İslâm sekiz asır yaşadığı Endülüs'te mîmârîsi, mûsikîsi, ilmi ile Avrupa'nın gözlerini kamaştırmış, Muhiddin-i Arabî gibi temsilcileri ile de gönülleri coşturan bir tasavvuf hayâtının doğmasına ön ayak olmuştu. İberik Yarımadası'nda doğan, sekiz yüz yıl devam eden bu büyük medeniyet için Roger Garaudy "İslâmiyet batı dünyâsının Hristiyanlık, Yunan ve Roma gibi bir üçüncü kültür mîrâsidir" demişti. Bu büyük kültür mîrâsını bırakanların sonu büyük bir fâcia olarak târihe geçtiği gibi başı da romanlara konu olacak kadar dramatikti. Abbâsîlerin kana bulanmış kılıcından kaçarak oraya buraya sığınmış Emevîlerin içinde Şam Emevîlerinin onuncusu Halife Hişam'ın torunu Abdurrahman da vardı. Abbâsîlerin kanlı tâkibinden nasılsa kurtulanların arasındaydı. Bu öyle bir tâkipti ki kurtulması, kendini altı yıl süren bir kaçıştan sonra Endülüs'te bulması âdeta bir mûcizeydi. Abdurrahman büyük bir mücâdele sonunda kılıcının hakkıyla Endülüs devletini kurmuş, İspanya'nın ilk müslüman hükümdârı olmuştu. Âdildi. Târihe iyi bir isim bırakarak geçmiş, halîfe ve Emirü'l-mü'minin isimlerini almayarak kendisine sâdece "Emir" denilmesini istemişti. Eğlence ve sefâhate îtibar etmemiş, terk ettiği vatanına hasreti ise hiç son bulmamıştı. Sarayının çiçeklerle dolu, cenneti andıran bahçesine hasretle hatırladığı ülkesinden bir hurma ağacı diktirmişti. Sık sık o hurma ağacı ile dertleşir, konuşur şiirler okur "Ah! hurma ağacı ah! Bende ki kederler sende olsa kim bilir, ne acı gözyaşları dökerdin? Tâlihin uğursuzluğundan hiç endişen olmasın! Ben ise tâlihin korkunç tecâvüzlerine uğramış bulunuyorum. Fenâ tâlihim, Abbâsîlerin sönmez kîni beni sevgili vatanımdan ayırdığı zaman Fırat ırmağının kenarlarını süsleyen hurma ağaçlarını gözyaşlarımla suladım. Hurma ağaçları da Fırat nehri de hiç biri, benim bu acı günlerimin hâtıralarını saklayamadı. Sen ey güzel hurma ağacı! Sakın

yurdundan uzaklaştığına üzülmeye, vatanından ayrıldığı için gam çekme” diyerek gözyaşı dökerdi.

Ne yazık ki Avrupa’ya bıraktığı büyük kültür mîrâsıyla anılan bu Endülüs İslâm Devleti’nin de sonu gelecekti. Bu büyük devletin son kalıntısı Granâda’nın Katolik İsaabel ve Ferdinand tarafından akıl almaz bir vahşetle yok edilmesinden sonra milyonlarca müslüman katledilecek, kalanlar ise zorla vaftiz edilerek, Jambon polisleri denilen kişiler tarafında domuz eti yemeğe mecbur edilecekti. Müslümanların Endülüs’te yaşadıkları sekiz yüz yıl boyunca biriktirdikleri beşyüz binden fazla yazma kitap ise şehir meydanına yığılarak çatır çatır yakılacaktı. Kıymetli târihçimiz Yılmaz Öztuna *Büyük Türkiye Târihi* adını taşıyan eserinde bu korkunç olay için “Bu târihlerde Avrupa’da 10.000 cildi bir araya getiren hiç bir kütüphânenin bulunmadığını da ehemmiyetle hatırlamak lâzımdır” diye yazarak bu çok fecî olaya dikkat çekmekte “İnsanlık âlemi bu kitapların yakılmasından doğan boşluğu bu güne kadar talâfi edememiş, en değerli müelliflerin kitapları ateşe verilmiştir” diye de ilâve etmektedir.

İşte bu röportaj 710 yılında İspanya’ya giren Hilâl’in 800 sene süren mâcerâsının incelenmesi, fecî işkencelerle öldürülen ve zorla vaftiz edilen milyonlarca müslümanın bıraktığı izlerin aranmasıydı. Emevî sülâlesinin bu acı sonunda yaptıkları büyük haksızlıkların tabii hissesi vardı. Amma İslâmı temsil edenlerin onun sunduğu ahlâktan hızla uzaklaşmalarının da unutulmaması lâzımdı.

Şoförümüz üç kâğıtçı, epeyce geveze bir İspanyoldu. Bizi en pahalı lokantalara ve otellere götürmek için her yolu deniyordu. Endülüs’e doğru yol alırken “Sâlih bin Şerif’in yazdığı, İstanbul’a gelen bir sefaret heyeti tarafından Osmanlı Sultânı’na da okutulan, Ergun Göze’nin deyişiyle “Tüyleri diken diken eden” bu mersiyeyi konuşuyorduk.

“Çünkü Dünya durdukça unutulmayacak bir felâketi-Ey sizler denizler ötesinde bin nimet içinde ihtişamlı saltanatlı bir hayat sürenler-Endülüs'ten,Endülüs'ün zavallı müslümanlarından haberdar mısınız?- Duymayan kalmadı bu kara haberi sizden başka...- Yüreğiniz et mi- Hristiyanların elinde ölen müslüman asker, sizden yardım beklemişti... Ufuklara bakıp...” diye ağlayan satırlarıyla bu mersiye...Tahammül edilmesi çok zor olan diğer mısralarıyla bu mersiye...

Endülüs müslümanlarının bu yürekler paralayan mersiye ile Osmanlı'ya ulaşan imdat çığlıkları üzerine II. Bâyezid'in emriyle 1505 yılında Kemal Reis'in başında olduğu bir donanma İspanya kıyılarını vurduktan sonra Endülüs müslümanlarından bir grubu kurtararak İstanbul'a ve Kuzey Afrika'ya getirmişti. Yılmaz Öztuna “Kemal Reis'in dünya sahnesine çıkmasına İspanya meselesi vesîle olmuştur” diye yazmaktadır. Kıymetli târihçimize göre Kemal Reis'in bu vesîleyle târih sahnesine çıkması Türk denizcilik târihinin dönüm noktasıdır. Birinci sınıf amirallerin yetiştiği bir devrin açılışıdır. Barbaros kardeşlerin devrinin... Yeğeni olan yanından ayırmadığı kardeşi Pirî Reis'i de o yetiştirmişti.

Osmanlı ne yazık ki son Endülüs devleti Gırnata'nın çığlıkları na kendisinden beklenen, kendisine yakışan bir şekilde yardım edememişti. Bu imdat çığlıklarının bir muhâtabı da Mısır'dı. O da beklenen yardımı yapamamıştı. Çünkü ne acıdır ki bu iki müslüman ülke birbiriyle savaş hâlindeydi. İmdat çığlıkları babasının tahtına oturan Yavuz Sultan Selime de ulaşmıştı. Bir mektupla... Anadolu'ya yayılmaya teşebbüs eden İran şâhı Şah İsmâil ve Mısır ile uğraşan Yavuz Endülüs'ün çığlıklarına cevap verememişti. Ama oğlu Kânûnî Sultan Süleyman, Endülüs müslümanlarının kurtarılması için Barbaros Hayrettin Paşa'yı görevlendirmiş, Barbaros da İspanya sâhillerini vura-

rak 70.000 müslümanı bu cehennemden kurtararak Kuzey Afrika’ya getirmişti. Bu muhâcir müslümanlar yaşadıkları korkunç işkenceleri anlatarak hıristiyan düşmanlığını ateşlemişler, bunun yanı sıra yerleştikleri yerlere bilim ve sanat elçisi olarak da çok faydalı olmuşlardı.

Barbaros, Kânûnî’nin isteğiyle yazdığı hâtıralarında Katolik İspanya’nın müslümanlara yaptığı işkencelerden böyle bahseder: “Endülüs Gırnata nâm şehir İspanyol kâfirinin eline yeni düşmüştü. Evvelce müslüman beldesiydi. İspanyollar müslümanlara gâyetle eziyet ve zulüm yaparlardı. Çok zâlim kâfirlerdi. Nice müslüman yer altında mescit yapıp ibâdet ederlerdi. İspanyol kâfiri bütün câmileri yakıp yıkmıştı. Nerede Kur’an okuyan, oruç tutan, namaz kılan Müslüman görseler evlâdıyla beraber işkenceye kor, diri diri yakarlardı. Nice tekne dolusu müslümanı kâfir elinden kurtardık. Cezayir’e, Tunus’a getirdik.”

Tüyleri diken diken eden bu mersiye ve târihin anlattıkları Ergun Göze’ye birdenbire Yahyâ Kemal’in İspanya’da sefir olarak bulunurken yazdığı “Endülüs’te Raks” şiirini hatırlatmıştı. Ona göre “Endülüs mersiyesi nerede, Endülüs’te Raks neredeydi? Arada tabii koskoca bir târih vardı. Zil, şal ve gül... Endülüs bu muydu? Sâdece bu muydu?” Ergun Göze’nin bu dikkatiyle anlamıştık ki biz onun liderliğinde sâdece bu olmayan Endülüs’ü arayacaktık. Bu coğrafyada sekiz asır yaşamış İslâmdan ne kalmıştı? Eser olarak, binâ olarak, madde olarak ve rûh olarak... Ergun Göze kalemiyle, Sâmi Güner objektifiyle İspanya’da yaşanan, İslâmdan kalan izleri, yâni İslâmî arayacaklardı. Hedef önce Kurtuba, sonra İşbiliye, Malaga en sonra ise mâcerânın gözyaşları ve pişmanlıklarla son bulduğu Gırnata... İslâmın o muhteşem ahlâkından uzaklaşarak zevk ve safânın doruğunda yaşayarak o büyük medeniyeti târihe gömen Gırnata...

Ergun Göze bu seyahatte bir şeye daha dikkat etmişti. Milyonlarca müslümanın bir tek müslüman kalmamacasına öldürülmesine... Ona göre bu korkunç bir istisnâ idi. Görülmemiş bir şeydi. Târihte İslâmın ve onun idâresinin mağlûbiyet sebebiyle dışlandığı görülmüştü Amma müslümanlar kalmıştı. Komünist Rusya'da bile... Peki bu akıl almaz olay İspanya'da nasıl olmuştu. Acaba gizli gizli îmanlarını muhâfaza edenler yok muydu? İlk durağımız Kurtuba olmuştu. İspanya'da İslâmı arayan üç kişi Kurtuba Câmii'ni görünce çok heyecanlanmışlar ve çok şaşırmışlardı. Bu sanki câmi değil, pek çok câminin birleşimi gibiydi. Her hükümdarın yaptırdığı ilâvelerle 50.000 kişinin namaz kılacağı bir mekân hâline getirilmişti. Sütunlar, sütunlar... Ergun Göze'nin deyişiyle câmi sanki bir sütun ormanıydı. Bir san'at eseri olmasına rağmen Osmanlı câmiinden de ne kadar farklıydı. Bu düşünceler ve mukâyeseler ve çeşitli düşünceler arasında birdenbire "Câmi mîmârîsi Osmanlılarla tamamlanmıştır" diyen ve "Mîmârî, hat sanatı ve mûsikîde Türkler, İslâm âleminde en öndedirler. Yâni Türk İslâmın hem mîmârî, hem hattatı ve mûsikîşinası ve hem de kılıcıdır." diye de ilâve eden Ekrem Hakkı Ayverdi'yi hatırlamıştı. Mîmar Ekrem Hakkı Ayverdi ne kadar haklıydı. Osmanlı câmiinden hiçbir şeyi çekip alamazsınız. O bir bütündür. Kurtuba Câmii'nin ise her parçası ayrı bir câmi olabilirdi. İspanyollar fetihten sonra onu katedral hâline getirmişler ve sütun ormanının tam ortasına bir kilise ilâve edivermişlerdi. Sâmi Güner ise âdeta her şeyi bilhassa zaman mefhûmunu unutmuştu. Turistlerin şaşkın bakışları arasında ordan oraya koşarak resim çekiyordu. Biz geç saatlere kadar onu kaybetmiştik. Ergun Göze ise namaz kıldıktan sonra câminin bir köşesine çekilmiş, düşünceye dalmıştı. Bir zamanlar elli bin kişinin namaz kıldığı o mesut günleri hayal ettiği belliydi. Bu muhteşem câmi aslında Kurtuba Emevî emirliğinin İslâmın tek hilâfet merkezi olan Abbâsîlere meydan okumasının timsâliydi.

Kurtuba’dan sonra Sevilla yâni eskinin İşbiliyye’si ve Alkazar... El Kasr’dan bozma Alkazar... Sevilla’daki Alkazar Kurtuba’dan sonra ikinci şaşkınlığımız ve hayranlığımız olmuştu. Çiçeklerle sarmaş dolaş bir mîmârî... İspanyollar da müslümanlardan kalan bu mîmârî mîrâsinin kendilerini zenginleştirdiğini inkâr etmiyorlardı. İslâm onlara çiçeklerle kucaklaşan bir mîmârî hediye etmişti. Ergun Göze bu toprakta sekiz asır yaşamış İslâmın sâdece taşta toprakta izinin kalmasını kabul edememekte “Amma bu toprakta ezan sesinin sindiği belli ... Bunu Kurtuba Câmii kemâliyle vermiyor mu? diye sormaktaydı. İşbiliyye yâni Sevilla Şeyh-ül Ekber diye anılan Muhiddin-i Arabî’nin yetiştiği şehirdi. Her gittiği yerde ısrarla, ümitle Türk’ü ve İslâmı arayan gazeteci, Sevilla’nın insanı hayran eden, büyüleyen dünyevî güzelliğinin içinde Şeyhü’l-Ekber’i bir başka mânâda görmüştü: “Bu kadar renkli, âhenkli ve çekici bir dünyâda yetiştiği hâlde âhiretin ve gerçek dünyânın görünmez güzelliklerine bu kadar nüfuz edebilmek bilmem ki her kula nasip olur mu? diye sorarak...

Ve flamenko... Endülüs folklorunun en mühim unsurlarından biriydi. Pek çok kişi flamenkonun en güzelinin Granâda’da seyredileceğini söylemişlerdi. Ama biz bu Endülüs dansı ile Sevilla’da tanışacaktık. Hiç bir husûsiyeti olmayan bir mekân ve basit bir sahne bizi geldiğimize pişman eder olmuştu. Ama o basit sahnede seyrettiğimiz, dans diyemeyeceğimiz şey Ergun Göze’ye bu satırları yazdırmıştı.

“...Fakat nasıl İspanya bir târih girdâbı, gördük ki Flamenko da öyle. Âdeta oyundan fazla bir şey bu...Kadınların yüzlerinde ki ıstırap... Kadın erkek hepsinin ayaklarındaki lisan... Bir ara konuşan ökçeler dedim. Ama bu oyun bir konuşma değildi. Bu bir kavgaydı. Engizisyonndan kaçıştı. Arzuya ulaşıtı. Utanıtı, Günah duygusuyla yıki-

lıştı. Dünya arzusuyla tekrar doğruldu. Ve zil, şal ve gülden çok fazla bir şeydi. Katolik kadınının dramı gibi geldi bize. Hem bir çingene kadar ateşli ve hem de koyu katolik olursa bir kadın işte bu oyunu oynardı, dedik. Ve bu oyunun mûsikîsi de Arap mûsikîsinden çok şeyler almıştı. Âdeti birisi gazel okuyor diğerleri oynuyordu. Ayaklar ise oynamıyor fırtına çıkarıyordu.. Ayrı bir lisânı konuşan fırtına...”

Nihâyet cenneti andıran bahçeleriyle Gırnata ... Yâni Grâna-da... Bir vakitler “Cennetül Ârif olan bu bahçeler artık “Jeneralif” olmuştu. Kat kat bahçeler ve çeşitli çiçekler arasında saklanmış köşkler... Su sesleri ve havuzlar... sanki yere inmiş bir cennetin içinde gibiydik. Ergun Göze bu çıldırmışlığı” Galiba resim yasağı Endülüs medeniyetini resim dışındaki süslerle ifrata götürmüştü” diyerek yorumlamıştı.

İslâm yazısı ise dekoratif bir unsur olarak her yerde karşımıza çıkmıştı. Amma Amerikan barların tepesinde ve tuvaletlerin kapısında “Kelime-i tevhid” olarak karşımıza çıkınca kahrolmuştuk. Ergun Göze röportajındaki iki resmin altına “Sâmi Bey’le içimiz kan ağlayarak çektik bu fotoğrafları” diye yazmıştı.

Büyük Endülüs medeniyetinin bir de siyâsî yanı vardı. Abbâsîlere meydan okumak... Kurtuba Câmii’ndeki heybette de o olduğu gibi... Ne yazık ki iç çekişmeler netîcesinde zayıflayan Gırnata devleti haçlıların elinde can verecek, Osmanlı ise Şii İran’ın Anadolu’ya tasallutu ve Şehzâde Cem meselesi ile uğraşmaktan yardıma koşamayacaktı. Son Endülüs sultânı XI. Ebu Abdullah tek bir Müslüman’ın kalmayacağı toprakları terkederken ağlayacak, annesinden târihe kazınmış bir cevap alacaktı: “Erkek gibi müdâfaa edemediğin şehir için şimdi bir karı gibi ağla bakalım” Ağladığı kayalığın adı ise bugün “müslümanın son hiçkırık tepesi”ydi. Ergun Göze röportajın bu bö-

lümünü bu satırlarla bitirmişti: “müslümanın son gülüşü değil son hıçkırığı... Ama öyle değil. Gırnata’da hâlâ o şahâne görünüşünün altında hıçkıran bir İslâm var sanki.”

Bizleri bambaşka bir âleme götüren bu yolculuktan Madrit’e, otelimize döndüğümüzde rûhen de bedenlen de çok yorgunduk. Tu-leytula yâni Toledo bizi bekliyordu. Semerkant’tan bir yıl sonra fet-hedilen Toledo’da da İslâmın izini sürmemiz lâzımdı. Burası da En-dülüs’ün izlerini muhâfaza eden bir müze şehirdi. Ve sırada Alkazar muhâsarasını da gözyaşlarıyla izlemek vardı. Komünistlerin bom-bardımanıyla enkaz hâline gelmiş Toledo Alkazarı tâmir edilerek müzeye dönüşmüştü. Burayı gezmek dehşet verici iç savaş günlerini yaşamaktı. Komünistler tarafından milliyetçi bir İspanyol birliğinin acı mâcerâsı... Açlık, susuzluk ve hastalıklarla mücâdele ederek 70 gün büyük bir sabırla Franko’yu beklemek hiç kolay değildi. Ve Ko-münist Savunma Bakanının emrini dinlemeyerek Franko’ya hücum etmemekte direnen Albay Moskardo’nun büyük dramı... Komünist-lerin elinde rehin olan oğlunun “Baba, sen Alkazar’ı teslim etmez-sen beni kurşuna dizeceklermiş diyen oğluna “Öyleyse rûhunu Al-lah’a teslim et ve Yaşasın İspanya diye bağırarak bir vatansever gibi öl” diyebilen baba Moskardo’nun dramı... Ergun Göze’ye göre “İs-panyol’u gâliba kan tutmuştu. Önce müslümanları sonra Mûsevîleri kesmişler arkasından iç harpte bir milyon vatandaşlarını... Şimdi a-renada boğa kanı ve arada sırada matador kanı ile işi amortiye bağlamışlardı.”

Ergun Göze kendisinin de yazdığı gibi İspanya’da İslâmı ara-mış ve bulmuştu. İspanya’nın kendisi de İslâmı aramakla meşguldü. Picasso’nun aslen müslüman olduğunu ispâta çalışıyorlardı. Kurtuba Câmii’ndeki hediyelik eşya satan dükkânın vitrinindeki afiş bu top-rakların İslâmı arayışının ilânı gibiydi: EN ANDALUCİA-ENDÜLÜS’TE

İSLÂM... Bu afiş, üç gün süren tasavvufî bir gösterinin îlânıydı ve bu tip gösteriler sık sık tekrarlanıyordu. Ergun Göze ile berâber bizler de Endülüs'te İslâmı bulmuştuk ama tek bir müslüman bulamamıştık; tek bir müslümana bile tesâdüf edememiştik. Ama 1985 yılında ikinci defa gittiğimiz de âdeta bir mûcize gerçekleşecek aslına dönen müslümanlarla kucaklaşacaktık. Biraz gecikerek de olsa Endülüs, evlâtlarını İslam'a çağıracaktı. 🕌

Bir Şehrengiz Yazmak

Kâmil Uğurlu

16. yy'da Mesîhî adlı bir dîvan şâiri İstanbul için adını “Şehrengiz” koyduğu bir kitap yazdı. Mesnevî tarzında tanzim ettiği kitabında şehrin “güzellerini ve güzelliklerini” anlattı. O zamanlar yeni bir kitap insanların gündemlerinde “üstünde durulacak bir mesele” oluştururdu ve konuşulurdu. Adıyla, tarzıyla, Mesîhî'nin bu yeni kitabı çok sevildi. Ve hemen taklit edildi. Benzerleri yazılmaya başlandı. Edirne için, tekrar İstanbul için, Bursa ve başka şehirler için farklı kişilerin yazdığı şehrengizler, elden ele dolaşmaya başladı. Fakat, çok uzun olmayan bir zaman içinde kanıksandı, yazanı ve okuyanı azaldı, derken unutuldu.

Son zamanlarda, şehir ve kültürü üzerinde çalışanlar, bâzı şehirler için yine adını şehrengiz koydukları kitaplar yayınlamaya başladılar. “Şehrengiz” kalıbına tam oturmasa da bu çalışmalar, şehre başka pencerelerden baktıkları, böyle bir anlayışı getirdikleri için faydalı oldular.

Farsça bir kelimedir Şehrengiz, “şehri karıştıran” mânâsındadır. Yaygın kullanılsa da sonuna “engiz” eklenerek yapılan kelimeler bizde de vardır. Meselâ “Dehşetengiz. Ayrıca Şehvetengiz” de eskiden kullanılan bir kelimeydi, bu da manzum olarak ve mesnevî düzeninde yazılırdı. Nelerden bahsettiği ise belliydi.

Şehrengiz için “Şehri karıştıran” doğru bir târifdir. Ama bu “karıştırma” “kaos yaratma” olarak anlaşılmamalıdır. Gizli olan hazîneleri keşfetmek, onları ararken her şeyi araştırmak-karıştırmak o-

olarak anlamak daha doğru olur. Bu kelimeyi tesis eden kişiler de herhalde böyle düşünmüş olmalıdır.

Şehrengizler, o şehrin târihi değildir. “Şehir monografileri”de değildir. Yıllık veya almanak da değildir. Şehrin rûhunu, üçüncü boyutunu keşfetmeye çıkan bir çalışmadır. Bu sebeple onda diğer teknik çalışmaların dışında tesbitler bulunur ve bu yanlış değildir.

Çünkü şehrengizi yazan, gördüğü, ilgilendiği hâdisenin veya seyrettiği manzaranın gerçekliğiyle çok fazla ilgilenmez. O, başkalarının belki de hiç fark edemeyecekleri küçük ayrıntılardan “yepyeni gerçeklikler” inşâ eder. Hattâ “gerçeklikler değil, masallar” inşâ eder. Gördüğünü değil, görmek istediğini anlatır. Kişilere, eşyâya ve manzaraya bir masal urbası giydirir ve içinde yaşayabileceği, huzur duyacağı bir “iklim” yaratır. Ve sizi bu şehre buyur eder. Şehrengiz budur.

Mesela A.H. Tanpınar’ın târif etiği şu câmi, sokaktaki bir insanın köşebaşında gördüğü mütevâzi mescit değildir:

“Câmi, Allah’ın yarattığı bâkir tabiatın insan yapısı, çevredeki uzantısıdır ve bu bekâretten uhrevî bir mükemmellik yankılanıp durur. Bir unsur, insan ölçeğinde bir canlıdır.”

Şehir büyük veya küçük, cesâmeti ne olursa olsun bir denizdir, deryâdır, ummandır. Onu kıyısından seyreden, hattâ sâhilinde yaşayanlar, o ummanın derûnunda nelerin gizlendiğini bilmezler ve bunda mâzurdurlar. Çünkü bunları bilmek için ol deryâya dalmak gerekir. Oradaki mârifet incilerini arayıp bulmak, keşfetmek, onları gönül sâhillerine çıkarmak gerekir. Sonra onları belirli bir düzende tertip edip “Ârifan Sofralarına” sunmak gerekir. Ve nidâ edip onları satmak –yâni tanıtmak- gerekir.

* * *

Bir şehrin derinliğini keşfetmek için, bu keşfe cesâret edip çıkabilmek için, o şehirli olmak, orada doğup, orada yaşıyor olmak şart değildir. Bu iş bir gönül meselesidir ve “oralı olmanın” ötesinde bir iştir. İstanbul’u şiirleriyle Türk edebiyâtının cihânnümâsına oturan Yahyâ Kemal merhum, İstanbullu değildir, Üsküp doğumludur. İstanbul’a delikanlı çağında gelmiştir. Ve ona âşık olmuştur, vurulmuştur. A.H. Tanpınar, yine Türk edebiyâtının âbide metinlerini, en güzel şehir yazılarını yazarken Konya’lı, Erzurum’lu, Ankara’lı, Bursa’lı değildi. Ama yaşadığı (İstanbul ile) bu “Beş Şehir”, âbide “Şehrengizlerle” şehirliğin başucundadır.

Bu fakir, Maraş için böyle bir çalışmaya niyetlendiğinde dostları onu kınadılar. Hem de îkaz ettiler. “Memleket kültürünün bütün köşe taşları Maraş’tan neşet etti, sen kim olarsın ki onlarla yarışasın..” dediler. “Hem bu gâzi şehir için üçyüze yakın neşriyat yapılmış iken..” dediler. Elhak, doğrudur. Fakat biz şöyle düşündük, “Maraş’ın düşünürler ordusundaki değerli kalemler, bu hârika şehrin her biri ayrı bir tepesine çıktılar, sokaklarına girdiler, yeline karışıp şehrin üstünde estiler ve değerleri tartışılmaz eserler verdiler. Her biri şehri kendi gönül gözüyle ve değerlendirmesiyle yeniden keşfetti ve anlattı. Şehrin gülzârına kendi güllerini diktiler. Her birinin rengi ayrı, kokusu ayrı, duruşu-endâmı ayrı. Biz de varıp onların yanına, samîmiyetinden gayri iddiası olmayan bir küçük fidan dikelim, dedik.”

Ve bu târizimizi inanarak o kitabın dibâcesine böylece yazdık.

* * *

Çoğu insan için “nevzuhur” bir şehir gibi görünen ve ovanın ortasında sessiz, sâkin uyuyan, bâzen yavaşça kıpranan Eskişehir, “şehrengiz” penceresinden farklı görünür. Sözgelimi, orada bâzı kurumlar hep bir “mektep” olmuştur, şehirlinin karnını doyururken, gönüllerinde unutulması mümkün olmayan izler bırakmıştır. Şöyle

bakıp geçenler bunu zor görürler. Meselâ demiryolu Eskişehir’de koskoca bir kültür şûbesidir. Orada çalışanlar, babadan oğla geçen bir hakka, önceliğe sâhiptir. Eğitimlerinden hastalıklarına varıncaya kadar bütün ilgiler insânîdir ve derindir.

Kadim Eskişehirliiler hatırlar; demiryollarının özel, çok özel bir beyaz lokomotifi ve ona bağlı bir vagonu vardı. Kumpanyanın (onlar demiryolu idâresine kumpanya derlerdi) personelinden veyâ onların yakınlarından biri vefat edince, bu vagon cenâzeye göre tanzim edilir, o özel lokomotifle ve özel bir hat ile kabristana nakledilirdi. Dünyânın hiçbir yerinde böyle bir inceliğe rastlanılmaz. Lokomotif, cansız emâneti ve acılı yakınlarını taşıyan vagonu arkasına takar ve düdük kolunu sonuna kadar çekerdi. Bu acı ötüş, Eskişehir’in en uzak mahallelerinde bile duyulur, göçen kişiye Fâtîha okunurdu. Kabristan şimdiki Muttalip Yolu’nun başlangıcındaki parkın bulunduğu yerdî. Bu özel ray hattı yakın zamana kadar varlığını sürdürdü. Sonra kaldırdılar.

Kalktıktan sonra da unutuldu.

* * *

Saat tâmirciliği eskiden ayrı ve saygı duyulan bir esnaflık şûbesiydi. Konya’da tanınmış, eşraf kabul edilen saatçi âileler vardı. Uysal Saatçi bu esnafların içinde daha ayrı, daha muhterem bir makamdaydı ve bunun sebebi bilinmezdi. Sâkin, temiz, sessiz, emin, düzgün, dürüst bir adamdı. Bilgiliydi ve şehrin hâfızalarından biriydi.

Bir gün, belirledikleri bir konuda bilgisine başvurmak üzere iki genç gazeteci onu ziyâret ettiler. Dükkânı, bedesten içinde, küçük; iki katlı bir binânın ikinci katındaydı. Dar bir merdivenle çıkılıyordu, ancak bir insanın yalnızca inmesine veya çıkmasına yetecek genişlikteydi merdiven.

Yukarıya çıktılar. Dört duvarı eski-yeni saatlerle dolu bir odada ustayı çalışırken buldular. Saatlerin her birinin üstünde küçük bir kağıt, kağıtta notlar vardı. Sordular. Tâmile verilen ve gelip alınmayan saatler olduğunu öğrendiler ve şaşılar. İçlerinde kırk sene önce verilmiş ve unutulmuş olanlardan bahsetti usta. Kırk seneden sonra gelip soranlar oluyormuş. Olmuş birkaç defa. Emânete riâyet onun farzları arasındaymış.

Onlar ustaya soracaklarını sorup cevapları not ederken, ikinci kattaki bu “münzevî” dükkânın kapısı açıldı, içeriye her hâlimden yabancı olduğu belli olan bir ziyâretçi girdi. Usta ile sâdece selâmlaştılar. Usta, dikkatle kalktı, içi renkli akîde şekerleriyle dolu eski, nakışlı bir şeker kutusu çıkardı ve bu tuhaf yabancıya ikram etti. Yabancı, aldığı şekerı saygıyla cebine yerleştirdi, başıyla ustayı ve yanındakileri selâmladı ve hiç konuşmadan, dükkândan çıktı-gitti.

Gazetecilerin mülâkatı uzun sürmedi. Tam kalkıp gideceklerinde kapı yine vurulmadan açıldı. Yine yabancı olduğu urbasından belli, temiz giyimli, traşlı, mahcup tavırlı bir adam göründü. Usta usulca kalktı, şeker kutusunu dolaptan çıkardı ve garip misâfirine ikram etti. Misâfir bir akîde şekerı aldı, ağzına attı, ustayı başıyla selâmlayıp yine hiç konuşmadan kapıyı çekip gitti. Gazeteciler bir şey anlamadılar ama merak ettiler. İşleri bitti. Teşekkür edip ayrıldılar. Merdivenin bittiği yerde, bedestenin yaşlı ve muhterem esnaflarından Lûtfi Efendi’ye rastladılar. Renkli şekerı ve ziyâretçileri sordular.

– Siz bilmiyor muydunuz? diye hayret etti Lûtfi Efendi. Ustanın “Meczuplar Şeyhi” olduğunu, memleketin en doğusundan batısına, Rize’den Artvin’den Muğla’ya kadar her yerden dîvânelerin buraya uğrak verdiklerini, şeyhin ikrâmını alıp selâmlaştıktan sonra gittiklerini anlattı. Bunun nasıl bir irtibat, nasıl bir anlaşma olduğu-

nu anlamadığını da söyledi gazetecilere... “Delilere uysalca hükmedişin sırlı dünyâsını” kendisinin de çözemediğini söyledi Lütfi Efendi.

Şehir sırlarla doludur. Keşfi gerekir. Şehrengizler de bunu yapmaya çalışır.

* * *

Şehrengiz yazarının; şehrin derinliklerinde aradığı şey “eski günler, yitirilmiş cennetler değil, bugün yaşadığı ânın sırtına yüklenmiş olan zamânın sırrını çözmek” olduğunu düşünmek, gâliba doğruya daha yakın bir kabul olur. ■

İki Bayram Arası Bayram Yazısı

Ayşe Göktürk Tunceroğlu

Hatâyî mahlasıyla şiirler yazmış olan Şah İsmâîl'in şöyle bir beyti var:

Ey Hatâyî ıyd-ı ekberdir cemâli dilberin,

Biz bu ıyd-ı ekbere kurbâne gelmişlerdenüz

“Ey Hatâyî, sevgilinin yüzünü gördüğümüz vakit, işte o vakit, bizim için en mübârek, en büyük bayram olur. Biz bu bayram için neyimiz var neyimiz yok fedâ etmeye, kurban olmaya gelenlerdeniz.”

Hatâyî sevgilinin yüzünü görünce en büyük bayram yaşadığını söylüyor ki bu bahiste yalnız değildir; yâr ile buluşmayı bayram sayan şâirler ve şâir gönüllüler çok gelmiş geçmiştir. Kurban Bayramı bu anlayışa en uygun bayramdır, zîra “kurban” kelime olarak “yakınlaşma, yakın olmak” demek, bu uğurda canı fedâ etmek demek. Peki, kime “yakın olmak”tır bu, kime “yakınlaşma”dır? Yakınlaşmanın muhâtabı olan “yâr” kimdir?

Hacı Bayrâm-ı Veli:

Bayramım imdi bayramım imdi

Yâr ile bayram ederler şimdi

Hamd ü senâlar hamd ü senâlar

Yâr ile bayram kıldı bu gönlüm

derken bayram kıldığı yârin, hakîkî aşkın nazargâhı, en büyük sevgili Cenâb-ı Allah olduğunu anlıyoruz. Mevlâna'nın da "şeb-i arus" derken murad ettiği vuslat Allah'a kavuşmak değil miydi? Lâkin Hatâyî mecâzî, dünyevî aşktan söz eder. Tıpkı Muhibbî mahlaslı koca sultan Kânûnî gibi:

Yâre kurban olmayı gel bana tâlim eyle kim

Şimdi bildim kim sevâb-ı hacc-ı ekber var imiş

İyd-ı Ekber dînî terminolojiye âit bir ifâde değilse de, dînî bir tâbir olan Hacc-ı Ekber'den mülhem olduğu anlaşılıyor. Hacc-ı Ekber'in ne olduğu üzerinde tam bir görüş birliği yoktur; haccın birinci günü için kullanılan bir tâbir olduğu da söylenir, ama daha ziyâde, "arife günü cumâya gelen" hac mevsimini ifâde ettiği kabul edilmiştir. Hacc-ı Ekber olduğu senelerin bayramı da hâliyle İyd-ı Ekber'dir. Ama dîvan şâirleri bu tâbiri, dînî anlamından bağımsız olarak, "en büyük bayram, en mutlu gün" anlamında serbestçe kullanmıştır.

Arife günü cumaya geldiği senelerin haccını ve bayramını Hacc-ı Ekber, İyd-ı Ekber kabul etmek yaygın inanış olduğuna göre, önümüzdeki Kurban Bayramı böyle değil. Ama geride kalan "dokuz günlük" Ramazan Bayramı İyd-ı Ekber sayılmaz mı dersiniz?!

Gurbetin İyd-ı Ekber'i ise büsbütün başkadır.

Otuz küsur yıldır Amerika'da ben bayramın birinci günü cumartesi veya pazara geldiğinde İyd-ı Ekber îlân ediyorum! Ramazan Bayramı da olur, Kurban Bayramı da... Çünkü bizim burada bayramı biraz olsun yaşayabilmemiz, okullar ve işyerleri tâtil olacağı için, hafta sonu oluşuna bağlıdır. Memleketle aramızda bu konuda menfaat çatışması var. Vatanda bayram hafta içi günlere gelince sevinilir. Çünkü hafta sonu zâten tâtildir, üç veya dört gün de bayram

ilâve olununca, bir gün de idârî tâtil sayılınca... alın size bir bütün hafta tâtil! Yabancı ülkelerde yaşayanlarımız için ise tam tersi! Sizin bayramınız diye ne okullar kapanır, ne işyerleri.

Gerçi yabancı ülkelerde bayram hafta sonuna rast geldiğinde ne oluyor? Fazla birşey olduğu yoktur. Okullar ve işyerleri kapalı olduğundan bayram namazlarına, derneklerin bayramlaşma toplantılarına daha çok kişi gidebiliyor, âile fertleri bir arada olabiliyor, misâfirler geliyor, hepsi bu! Halbuki, bayramı yapan asıl şey, “bayram havası”dır. Bayram teneffüs edilen havadır ve o hava gurbette yoktur. Sokaklar, meydanlar, parklar, çarşılar, dükkânlar, pazar yerleri ve bütün oralardan yükselen hava. Biliyorum, artık memleketimizde de bayramlar, Mehmet Âkif’in “Bayram” şiirinde:

.....

Gelin de bayramı Fâtih’te seyredin, zîrâ

Hayâle, hâtıra sığmaz o herc ü merc-i safâ,

.....

deyip muhteşem bir tasvir kudretiyle canlandırdığı bayramlar değil! Ben yine de derim ki, bayram “kendi gök kubbemiz altında” yaşanır. Çok şükür dünyânın her yerinde derneklerimiz, minâresiz de olsa câmilerimiz var amma... Burada herşey binâların, duvarların içinde olup biter. Halbuki bayram “dışarı” olmadan bayram olmaz. Burada dışarı başka telden çılmaktadır. Bir de bayram hafta içi günlere denk geldiyse, siz de o başka telin içinde çalınır gidersiniz.

Hatâyî’nin meşrebindeki âşıkların soyu tükeneli çok oldu. Bilmem ki Hacı Bayrâm-ı Veli tarîkinde yol alan gönül ehli hâlâ var mıdır?

Bu sene memleketimiz Ramazan Bayramı'nda dokuz günlük tâtil ile İyd-ı Ekber yaptı. Kurban Bayramı tâtili bu kadar uzun sürmeyecek, zîra ilk günü pazara geliyor! Çalışanların hoşuna gitmeyecek bu! Lâkin efendim, bu sefer gurbettekilerin İyd-ı Ekber'i olacak, çok görmeyin! 🏠

Hocam Nihad Sâmi Banarlı

Esma Canıaz

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi 1. sınıf öğrencisiydim. 1.dönemin ilk derslerindeydik Mehmet Kaplan Hocamız Yahyâ Kemal şiirlerini tahlil ediyordu. Dersin sonuna doğru beni işâret ederek "Siz Yahyâ Kemal şiirlerinde hareket konusu üzerine bir vazîfe hazırlayınız" dediler. Bu görev bana bir teveccühtü, memnun oldum. Ama ödev konusu üzerine hiçbir fikrim yoktu.

Kendi Gök Kubbemiz'i aldım şiirleri okuyor, fakat konu üzerine tek kelime yazamıyordum. Yurttan okula giderken her gün önünden geçtiğim Çarşıkapı'daki Yahyâ Kemal Enstitüsü'ne mürâcaat edip konuya bir çözüm bulacağımı düşündüm. Kapıyı zarif bir hanım açtı. Ziyâret sebepimi öğrenince içeride "Nihad Sâmi Hoca var ona sorabilirsiniz" dedi. Rahatsız etmiş olmaz mıyım" diye sorunca "Böyle soruları cevaplamak için buradalar" dedi.

Büyük bir hürmetle kapıyı tıklattım. Müşkölümü anlattım. Hocam beni masasının kenarına oturtular. Belki iki belki üç saat konuyu anlattılar. *Yahyâ Kemal Yaşarken* adlı eserini imzâlayarak armağan ettiler. Her hafta salı günleri enstitüde olduklarını, ne zaman bir ihtiyâcım olursa gelebileceğimi söylediler. Âdeta uçarak binâdan ayrıldım.

Kendimi çok şanslı hissediyordum. Hocamın açıklamalarıyla hemen ödevimi hazırlamaya koyuldum. Öğrenmek isteyen herkese fîsebîlillah bilgisini akıtan bir hoca bulmuştum. Zamânını, bilgisini cömertçe sunan hocam bende ne bulmuştu? Düşündüm sonsuz bir

hürmetle huzurlarındaydım. Millî mânevî konularda bâriz bir heyecan duyuyordum. O derste tekbîrin bestekârının İtrî olduğunu öğrenince gerçekten büyük bir sevinç yaşamıştım.

Hocam, yüzümden bu ifâdeleri mutlak okuyordu. O günden sonra sınıf arkadaşım, Bilsen Özçelik ile berâber biz Yahyâ Kemal Enstitüsü'nün müdâvimi olduk. Üniversite tahsîlimiz boyunca her hafta enstitüye gidiyor, hocamın sohbetlerini dinliyorduk. Bâzen de bu sohbetler hocamın Bebek'teki evinde yapılıyordu. Üniversite yıllarımda fakülte derslerim kadar hocamın bu sohbetlerinden de faydalandım. Nur içinde yatsınlar.

Hocam, ilk dersinde hemen bir telaffuz yanlışımı düzeltmişti. Yahyâ Kemal derken Yahyâ kelimesinin ikinci hecesini de uzun okumam gerektiğini hatırlattılar. Türkçe kelimelerin doğru telaffuzu hocamızın birinci hassâsiyeti idi. Telaffuz hatâları kendilerini çok rahatsız eder ânında düzeltirlerdi. Senelerce ders kitabı olarak tâkip ettiğimiz edebiyat kitaplarında, metin üzerine çalışmalar bölümünün ilk soruları bu konuya tahsis edilmişti. Nokta ve çizgilerle metinde çocukların yeni tanıştıkları kelimelerin doğru telaffuzları öğretilirdi. Vatan çocuklarına Türkçe'yi öğretmek Nihad Sâmi Hoca için mukaddes bir görevdi. Hocama göre: "Şu fânî dünya saâdetleri içinde hiçbir şey Türk çocuklarına Türk dilini öğretmek kadar güzel bir hizmet değildir."

O yıllar Öztürkçecilik akımının en hızlı yıllarıydı. Hocam yalınkılıç, yaşayan Türkçeyi savunuyordu. Türk Dil Kurumu'nun temsil ettiği Öztürkçeciliğe karşıydı. Türkçe'nin bir imparatorluk dili olduğunu asırlardır idâresi altındaki ülkelerin dillerinden vergi alır gibi kelime aldığını bu kelimelerin Türkçeleşmiş Türkçe kelimeler olduğunu söylüyordu. İngilizlerin "Bahtiyardır o İngilizce ki onda her dilden alınmış kelime vardır" diye övündüklerini örnek gösterirdi.

Sohbetlerinde döne döne anlattığı ikinci konu Türk târihinin Osmanlı asırlarındaki ihtişâmıydı. Osmanlı hükümdar âilesinin büyüklüğünü, asâletini hep hatırlatırdı. Osmanlı pâdişahlarının milletleri için büyük câmiler yaptırırken kendileri için yaptıkları küçük türbelere dikkatimizi çekerdi.

Dîvan şiirimize hayrandı. Bizim asıl büyük klasiğimizin Dîvan Edebiyâtı olduğunu Hocamdan çok duymuştuk. Yeryüzünde adı geçen bütün fikir akımlarının Dîvan şiirinde ifâdesini bulmuş olduğunu hocamdan defalarca dinlemiştik. Fuzûlî gibi bir şâirin gölgesini kazanmak dahi bitmez tükenmez bir şereftir, diyordu.

Yahyâ Kemal de bu sohbetlerin ağırlıklı konusuydu. Bebek'teki evlerinde bir gün Yahyâ Kemal şiirleri üzerine Münir Nûrettin'in yaptığı besteleri berâber dinledik. Hocamın yorumlarıyla enfes bir mûsikî ziyâfeti idi. "Dönülmez akşamın ufkundayız" diye başlayan şarkının girişinde "Dikkat edin, ezan sesleri ile ninni seslerini birlikte duyuyorsunuz" demişlerdi.

Hocamın enstitüdeki ziyâretçileri sâdece öğrenciler değildi. Üniversite hocalarımızla orada sık sık karşılaşıyorduk. E. Hakkı Ayverdi Beyefendi'yi enstitüde sürekli görürdük. Yahyâ Kemal eserlerinin tanıtım törenlerinde Sâmiha Ayverdi Hanımefendi'yi de görmüştüm, hayâtımdaki en büyük hicranlarımdan biri gidip ellerini öpememiş olmaktır.

Hocamın en büyük hizmetlerinden bir diğeri de Yahyâ Kemal külliyyâtını milletimize kazandırmış olmasıdır. "Yahyâ Kemal'e âit tek bir satır kaybolmamalı gelecek kuşaklara nakledilmeli" dediklerini unutmuyorum. Aysel Yüksel Hanımefendi'nin ifâdeleriyle bu külliyyat o kadar büyük titizlikle hazırlanmıştır ki eserlerin basımında 9 defa matbaa tashîhi yapıldığı olmuştur, müsahhihliğin çok seviye

kaybettiğinden bahisle "Nasıl oluyorsa bâzen de doğru basıyorlar." der, müzipçe gülümserdi.

Hocama göre bir ülkenin en değerli varlığı, Türkçe'nin bütün incelik ve güzelliğiyle yarattığı sanat ve edebiyat eserleridir. Kendileri ömrünü edebiyâtımıza vakfetmişti. Kaç nesil, Hoca'nın ders kitaplarıyla edebiyâtımızı öğrendi. Nihad Sâmi Hoca'nın kitaplarında metinler boş sahifelere basılır, metnin istiklâli korunurdu. Metin edebiyat bilgilerine boğulmazdı. Yeni edebiyat kitaplarıyla karşılaştıranlar ne demek istediğimi daha iyi anlayacaklardır. Edebiyat kitaplarında metin üzerine çalışmalar başlığı altında sorulan sorular üniversitelerde tez konusu olacak nitelikte derinlikli, düşündürücü sorulardı.

Resimli Türk Edebiyatı Târîhi âbidevî bir eserdir. Yılmaz Öztuna "Türk olmak için Türk doğmak yetmez. Türk gibi duymak, Türk gibi düşünmek gerekir" der. Hocamızın bu eseri de Türk gibi duyarak Türk gibi düşünerek yazılmıştır. Yahyâ Kemal bir mektûbunda hocamıza "Hâlis Türkoğlu" diye hitap eder.

Öz değerlerimizi bilerek savunan bir hocanın bir okula yetebileceğini söylemişlerdi. "Siz çocuğun âilesinin inandığı değerleri temsil ediyorsunuz onları savunuyorsunuz" demişlerdi.

Bizi bir bahar günü Çamlıca'ya götürmüşlerdi. Kısıklı üzerinden yürüyerek döndük. Yolda Recâizâde'nin "Seni söyler bana dağlar, dereler" mısraını hatırladılar. "Recâizâde şiir nâmına sâdece bu mısra'ı söylemiş olsa bile bu mısra, onu bir şâir olarak anmaya yeter" demişlerdi.

Hocamın enstitüdeki odasında Bebek'teki evinde görüp hayran kaldığım en belirgin özellik intizâma gösterdikleri büyük özendi. Evi, odası, masası, kılık kıyâfeti son derece muntazamdı. Fiş usulü

çalışıyorlardı. Bir sorumuzu cevaplarken hemen fiş dolabını açar sorumuzu cevaplardı.

Nihad Sâmi Hocamızın *Edebiyat Sohbetleri* adlı eserinin 6. baskısına çok değerli bir önsöz hazırlayan üniversiteden hocam Birol Emil Bey 42 sahifelik bu önsözü şu cümlelerle bitirir. "Vefâlı Türk milleti Nihad Sâmi Banarlı'ya ömrünü milletin dil, kültür ve edebiyâtını araştırmaya, sevmeye ve sevdirmeye adanmış olan bu aziz evlâdına minnettardır."

Değerli Hocamın bu duygu ve düşüncelerine bütün gönlümle katılıyorum.

Aziz Hocam Nihad Sâmi Banarlı'ya Cenâb-ı Hak'tan ganî ganî rahmet niyaz ediyorum. 🙏

Sarıköz Mermerleri'nin Şâiri

Zeynep Uluant

Babamın kütüphânesinde çocukluk hâtıralarıma damgasını vuran bir kitabımız vardı. Küçük, yeşil ciltli bu mini antolojide Ziyâ Gökâlp, Enis Behiç Koryürek, Ömer Bedreddin Uşaklı, Hâlit Fahri Ozansoy gibi şâirlerin seçme şiirleri yer alıyordu. Çocuk hâlimle ilk okuduğum, hatta ezberlediğim Ziyâ Gökâlp'in Ala Geyik şiirini daha sonraları çocuklarıma da satır satır ezberletecektim. Gene bu kitapta tâ içime nüfuz eden, hatta teybe bile okuduğum bir şiir vardı ki küçük yaşlarımdan beri şiir dağarcığımda yeri ayrıdır. Ömer Bedrettin Uşaklı'nın "Sarıköz Mermerleri"...

Aradan seneler geçti. Bir vesîleyle bu şiire ulaşmam gerektiğinde, o kitap artık kızımın kütüphânesinde yerini aldığı için internetten araştırmayı deneyerek bir edebiyat sitesine başvurdum. Evet Sarıköz Mermerleri vardı ama bu benim çocukluğumda okuyup hayran kaldığım şiir değildi. Bâzı kelimeleri değiştirilmiş ve benim hâfizamdaki havasını kaybetmişti. Şaşkınlık ve hayal kırıklığıyla "şiir nasıl sâdeleştirilir" diye biraz da öfkeyle, bunu başvurduğum internet sitesinin yapmış olduğunu düşündüm. Ama bir iki ay sonra annemin kütüphânesinde tesâdüfen gözüme ilişen ve mal bulmuş mağribî gibi sarıldığı bir kitap imdâdına yetişecek ve bu konudaki bilgi eksikliğimi tamamlayacaktı. Üniversite yıllarında talebesi olduğum kıymetli hocam İnci Enginün tarafından hazırlanan "Ömer Bedrettin Uşaklı Bütün Eserleri" adlı bu kitabın Sunuş yazısında kafamdaki en mühim sorunun cevâbı şöyle veriliyordu: "Yayla Dumanı'nın son baskısını esas alarak, diğer kitaplarını, sırasıyla Sarıköz

Mermerleri, Deniz Sarhoşları ve kitaplarına almadığı şiirleri ve nesirlerini sıraladım. Şiirlerini hemen hemen her yayımında değiştirmiş olan Ömer Bedrettin'in neler değiştirdiğini göstermek maksadıyla, farkları da her şiirin sonundaki dip notlarında kaydettim." Demek bu değişikliği şâir kendisi yapmıştı, ben de internet sitesinin günâhını almıştım.

Afrodit, saltanatlar sürmüş mâvi tepende;

Yâkub'un rüyâsından bir ateş gizli, sende, şeklindeki ilk mısra
"Afrodit, aşk tahtını kurmuş yüksek başında,

Yâkub'un rüyâsından sanki iz var taşında" şeklinde değiştirilmiş,

"Allah'ımdan bir ışık, bir Kevser ister gibi;

Bir parça istiyorum meşhur mermerlerinden."

"Bir şelâle parçası, bir kevser ister gibi,

Onu çürütmeyecek bir cevher ister gibi;" şekline sokulmuştu.

Ve usta şâirin evlât acısıyla yazdığı bu sâde ve dokunaklı şiirin,

"Güneşinde büyümüş bir dağ sümbülü için...

Toprağına gömdüğüm bir küçük ölü için..." şeklindeki vurucu son satırları da "Toprağına gömdüğüm bir dağ sümbülü için, Eteğine koyduğum bir küçük ölü için..." şeklinde değiştirilmişti.

Acaba onu bu müdâhaleye iten sebepler neydi? Belki yaşadığı devrin şartları belki başka sebepler bilemiyorum. Ama bildiğim şu ki bu vesileyle kendisi hakkında bilinmeyenleri öğrenmiş hatta bir yazı bile kaleme almaya karar vermiştim.

Şâirimizin nesirlerinin de yer aldığı bu önemli başvuru kitabında şiirlerinden sonra gerek kendi tarafından kaleme alınmış ge-

rekse başkaları tarafından kendisi hakkında yazılmış yazılar bulunmaktadır. Behçet Yazar'ın 1938 de Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyâtı Mecmuası'nda, gönderdiği bir mektuptan naklen, şâirimizin kendi ağzından tercüme-i hâli verilmektedir. 1904 yılında Uşak'ta doğan Ömer Bedrettin'in babası Medrese-i Kuzat mezunu bilgili bir zat, annesi de Uşak'ın tanınmış âilelerinden birine mensup çok hassas bir kadındı. Babasından Acemce ve Arapça öğrenen, küçük yaşta onunla birlikte Rumeli ve Anadolu'nun birçok yerini gezerek muhtelif mekteplerde okuyan Ömer Bedrettin orta ve lisenin bir kısmını İstanbul'da okumuş bu arada Uşak Yunanlılar tarafından işgal edilmiş, annesi Sivas kadısı olan eşinin yanına zar zor kaçarken o da babasının yanına gelerek Sivas Sultânîsi'ne yazılmıştır. O zamandan devrin edebiyatçılarını ilgiyle tâkip etmekte, yazdıklarını okulda bir nüsha hâlinde çıkardığı mecmuada neşretmektedir. 1923 de tekrar İstanbul'a gelerek Kabataş'ta bir sene okuduktan sonra mezun olur ve 1924 de Mülkiye Mektebi'ne girer. O sene babasını kaybeder ve âilenin geçimini sağlamak için bir yandan tütün tahmin memuru olarak çalışmaya başlar. Hem derslerine çalışmakta hem de kendi kendine Fransızca öğrenmektedir. 1927 de Mülkiye'yi bitirerek memleketin çeşitli yerlerinde nâhiye memurluğundan edebiyat hocalığına kadar birçok vazîfede bulunur. Bu hal tercümesini kaleme aldığı 1938 yılında üç senedir Edremit'te kaymakamlık yapmaktadır.

Gene bu mektupta kendisinin “Edebiyâtımız hakkındaki Fikirleri ve Sanat Telakkîsi” kısmında yer alan şu satırlarda, henüz 34 yaşında ama acı gerçekleri dolu dolu yaşamış bu genç edebiyatçı âdetâ haykırır: “Kanaatimce her sanatkâr, her şeyden evvel, yaratılışının tesîri altında bir dünya bulunduğuna göre, Türk sanatkârı için de müşterek yalnız bir nokta düşünüyorum: Türk rûhu!...” Muallim Nâci'ye hayrandır. Hâlit Ziyâ'yı ise Türk romanının en büyük üstâdı ola-

rak görmektedir. Yahyâ Kemal ve Ahmet Hâşim ise nezdinde en büyük şâirlerdir.

Vatan sevgisi, tabiat, aşk, anne ve evlât acısının işlendiği son derece duygulu şiirlerinin bir kısmı da bestelenmiştir. Kapıldım gidiyorum bahtımın rüzgârına, Benim gönlüm sarhoştur, Gel gitme kalmasın gözüm yollarda, Anlat bana gül bahçesi gördün mü dikensiz?, sözleriyle pek güzel âhenk sağlamış, çok bilinen şarkılardır.

Bu hassas ve nahif şâirin bir kitabını sertçe tenkit eden Hüseyin Cahit'e verdiği cevap ise doğrusu ilk defa duyduğum bir olaydı ve beni şaşırttığı kadar da şâirimizin haklı olduğuna da inandırdı. İşte "Garip İntibâlar" başlıklı bu yazıdan bâzı can alıcı bölümler: " Ben de beğenmediğiniz bu yeni nesilden biri ve kusurları için uzun bir makâle tahsis ettiğiniz "Deniz Sarhoşları" nın sâhibi sıfatıyla size bu yazılarınız hakkındaki intibâlarımı kanaatlerimi söylersem elbet çok görmezsiniz;" " O kadar kestirme ve çamurlu bir yoldan gelmişsiniz ki, kutsiyetini kabul ettiğiniz bir kapıdan bu hal ile nasıl girdiğinizi de anlamak mümkün değil; mââmâfih tenezzühün maksadı, temiz ve ciddî olmadıktan sonra elbet kapıdan da, pencereden de girebilirsiniz. Ne kadar tesâdüftür ki, bütün fikirleriniz gibi son neslin eserleri hakkındaki fikirleriniz de ilk kütüphânenizi teşkil ettiğini hâtırâtınızda söylediğiniz bir ayakkabı kutusuna lâyük fikirlerdir." Ömer Bedrettin, "Çatık kaşlı, gülünç bir sarf ü nahiv hocası" na benzettiği Hüseyin Câhit'e ağır ama edebî ifâdesiyle yüklenmeye devam eder. "Şiirin akıl ve muhâkemeye meydan okuma ve hatta, mümkün olan yegâne akıl ve muhâkeme olduğu iddia edilen bu devirde edebî eserin kıymetini hâlâ ve yalnız kaba bir akıl ve muhâkeme mîyârıyla ölçmek selim bir zevkin işi değildir." Dedikten sonra noktayı şöyle koyar: "İçindeki kırka yakın manzûmeden, bu şekildeki âdî bahâne ve sebeplerle üzerlerinde tevakkufu mümkün gördüğünüz iki üç yazımı

alıp yalnız kusurlarımı bulmaya çalıştığınız ve sâdece bir mısırânı lutfen beğendiğiniz küçük eserimin tenkîdi, selâhiyettar şahsiyetler tarafından zamânında ve lâıyk olduğu derecede yapılmıştı. Niye iki defa basıldığı hakkındaki hayretinizin cevâbını da hakîkat vermiştir. Onun için müsterih olun, alelâde sözlerinizle kitabım, ne olduğundan fazla küçülmüş ne de büyümüşdür. Yalnız bize olmasa bile kendinize şüphesiz itiraf edersiniz ki, beğenmediğiniz bu neslin edebiyâtı, sizin alafranga, sahte ve bu nisbette mağrur Servet-i Fünun edebiyâtınızdan daha çok samîmî, daha çok millî ve hatta bugün için bile, umûmiyet itibârıyla daha yüksektir. Ve henüz genç olan bu edebiyâtın mensupları, bâzı menfî ruhların bütün fenâ niyetlerine, kinlerine rağmen aziz memleketlerine daha lâıyk birer sanatkâr olacak, daha ziyâde yükseleceklerdir.” (Varlık, 1 Temmuz 1934)

Daha sonra kendisiyle yapılan bir ankete verdiği cevaptan da anlaşıldığı üzere Ömer Bedrettin yeni nesle çok güven beslemekte ve eserlerini takdir etmektedir. Evet, gençlerin fikir ve ruh malzemesi olarak zengin ama disiplinsiz olduğunu söylemekte, “Maya ve cevher Türk’tür” demeyi de ihmal etmemektedir. Birçok gazeteci ve yazarla girdiğı sert polemiklerle tanınan Hüseyin Câhit’e verdiği cevap bu bakımdan yadırganmamalıdır kanaatindeyim.

Şâirimizin yazıları içinde “Mütâreke” ve Haluk Nihat Pepeyi” başlıklı bir tâne var ki bana çok tesir eden bir paragrafını onun o elim günleri yaşamış saf ve millî rûhunu aksettirmesi bakımından almayı uygun görüyorum. “ Kabataş’ta mektebimizin yatakhâne penceresinden, yaşlı denizin üzerinde , karga sürüsü gibi birçok bayraklarla, süslenmiş bir kâbus şeklinde gördüğümüz işgal gemileriyle ve bu gemilerin içinden, kulaklarımıza kadar gelen, vatan kaygısı içinde bunalmış başlarımızı kömür çarpmış gibi yastıklara düşüren kahpe muzıka sesleriyle, benim şimdi, bir korkunç rüyâ hâlinde hatırladı-

ğim mütâreke, şüphesiz hiçbir Türk'ün unutamayacağı yaslı ve ümitsiz günlerin acı ifâdesidir. Fakat ne bu kara günler, ne de Türk'ün emsalsiz kahramanlıklarıyla dolu Çanakkale için toplu bir eser yazılmamıştı." Haluk Nihat Pepeyi'nin Mütâreke adlı eserini tanıtan şâirimiz o kara günleri hâtıralarındaki resimlerle birleştirdikten sonra şöyle der: "Zaferin tadını, yalnız Türk'ün çelik bileğinde tadan süngünün, yalnız Türk'ün mert ve çökmez omuzlarına yaraşan tüfeğin şiirini içimizden duyduk."

Menenjitten kaybettiği küçücük yavrusu için yazdığı Sarıkız Mermerleri ile tanıdığım Ömer Bedrettin Uşaklı bu mısralarında Anadolu topraklarının yoğurduğu kahramanlar ve efsânelerden yola çıkarak o büyük acısını öyle içten, isyansız ve sâde bir şekilde dile getirir ki hayran olmamak imkânsızdır. Çok sevdiği annesinin ölümü üzerine yazdığı şiirin şu mısralarından hayâtının acılarla dolu olduğu da anlaşılmaktadır:

Benim büyük derdimi düşünen anlayan kim,

Bir koğuştaki kardeşim birinde anneciğim..

İniltirler içinde fersiz bakışlarıyla

İkisi de gelecek Azrâil'i bekliyor;

Eşini de kaybeden Ömer Bedrettin, bütün bu acılara rağmen, tabiat manzaralarından, memleketin his ve fikir dünyâsından ayrılmamış, yazmaya devam etmiştir. Behçet Yazar'a gönderdiği mektup şeklindeki tercüme-i halde "Yakında bir romanım neşredilecek" demektedir. Ama bu eser maalesef bilinmemektedir. Anadolu şâiri diye de anılan Ömer Bedrettin, Kütahya milletvekili olarak meclise de girmiş, kariyerine bu sûretle siyâsetçi kimliğini de eklemiştir. "Sannatta Konu ve Millî Benlik" adlı yazısındaki şu paragraf, hayat görüşünü de özetlemesi açısından mühimdir. "Çok defa ya lüzûmundan

fazla garba gönül bağıyoruz, yâhut da kendimize dönüşte çok müsâmahalı bir “kendini beğenme” hâline düşüyoruz. Garp kültürü edineyim derken, fenâ bir aşağılık duygusu içinde , Türk sanat adamına mahsus dünya görüşünü kaybedenler bulunduğu gibi, “yerli ve bizim konularımız “denildiği zaman da, en alelâde şekilleriyle köyden, yayladan ve obadan bahsetmeyi yerli ve millî edebiyat sayan sanat gâfilleri de elbet az değildir. ■

Gönüller Bayram Etsin

Eyüp Sâlih

İlâhî bir mesaja uyarak “kişinin, nefsî isteklerinden kendi arzu ve dilemesiyle kendini alıkoyması, gönlünün çektiği şeylerden kendisini sakındırması” gâyesini taşıyan bir süreçte “nefsî isteklerin disiplin ve terbiye” ile düzene koyması sonucunda yaşanması gereken bir bayram. Evet, hak edilen bir bayram. Bir şeyi başarmanın sonucunda kutlanması gereken bir gün.

Bayram ne ifâde eder ?

Bayramı bayram yapan nedir ?

Bayram, yorulmanın, emek vermenin, erdemli ve ahlâklı bir hayat için terlemenin sonucunda gâyeye ulaşmanın verdiği bir mutluluktur aslında. Gâyenin gerçekleşmesine sevinen insanlar bayram eder.

Bayram, insanın tam bir insan olmasının verdiği bir mutluluktur. Gönüllerin bayram yapması asıl bayramdır. Bir eğitim sürecinde kendine dönen, kendini bulan, kendini gören, kendi ile barışan insanın kendisiyle bayramlaşmasıdır. Gözünden gaflet perdesinin kalkması, gerçeği görebilmesi, varoluş hakîkatine varması, hikmetle nurlanarak irfâna ermek, kalbî olgunluğa ve ahlâkî mükemmeliğe ulaşmaktır bayram.

İnsanlar arasını bozacak her türlü sûnî ayrımlar, hırslar, hasede dayalı rekâbetler ve büyükenmeler bayramın tadını kaçırır. Önemli olan toplumsal kardeşliğin ve âhengin bozulmamasıdır.

Sevgisiz bir gönülün bayram etmesi mümkün mü sizce?

Bayramı bayram yapan gönüldeki sevgidir, sevgi !

Sevgiden yoksun bir gönül nasıl bayram eder ki !

Sevmeyi, saygıyı bilmiyorsan, sevelemiyorsan, insana değer veremiyorsan, dostuna güvenemiyorsan, gönüller yapamıyorsan, gönüllere giremiyorsan...

Yûnus Emre ne diyor:

Ben gelmedim dâvî için

Benim işim sevi için

Gönüller dost evi için,

Gönüller yapmaya geldim.

Bayram, birbirimizi sevmektir, saymaktır, anlamaktır, düşünmektir. İnsanlarla hoş geçinmektir, şefkat kanadını indirmektir, merhametle yaklaşmaktır, bağrına basmaktır, dertleriyle dertlenmektir, sıkıntıları paylaşmaktır, mutluluklara ortak olmaktır.

Zulmün yaşandığı bir dünyâda, acıların, ıstırapların, feryatların yükseldiği bir ortamda gönül rahatlığıyla yüzler gülebilir mi, gerçek bayram yaşanabilir mi ?

Zorluklar içerisinde kıvranan, acı ve ızdırap çeken, geçim sıkıntısı yaşayan, şifâ bekleyen, evlâdını okutamayan, çâresizlik içinde feryat edenlere kulaklarını tıkayanların bayramda güzel elbiseler giyip, gamsız kahkahalar atanların sevinmesi doğru mudur?

Başkasının muhtaç olduğunu gören insan kendisinin de muhtaç olduğunu unutmamalıdır. Herkesin bir çok şeye ihtiyâcı var, muhtaçtır. Hatta sonsuz muhtaçlıklar olduğunu hatırlamalıdır insan.

Belki de bayram, insanın kendisine tekrar tekrar seslenme vesîlesidir.

Ey İnsan !

Ne olursan ol, zengin ol, pâdişah ol, kuvvetli ve kudretli de ol, ammâ bil ki mutlaka sen de muhtaçsın . Ne olursan ol, muhtâcı hor görme, ona kızma.

“Muhtaçlığını öyle gör ki, muhtaçları da gör!

Âcizliğini öyle anla ki, âcizleri fark et !”

Herkes kendine göre bayram ediyor. Hiç şüphesiz de herkesin bayram etme hakkı var. Bayram bir “sevinç ve eğlence günü” olarak kutlanmalıdır. Ama bunu, yalnız senin hakkın olarak değil; başkasının da hakkı olduğunu bilerek düşünmeli, bencillikten vazgeçmelidir.

Bayram, yaşlı gözlere bir sevinç...

Bayram, kırık gönüllere bir merhem...

Bayram, insanlara bir tebessüm...

Bayram, karşıdakine bir tatlı söz...

Bayram, düşenin elinden tutacak bir el...

Bayram, hastaya bir şifâ...

Bayram, kimsesize bir dayanak...

Bayram, yetime bir şefkat...

Bayram, dostlukta samîmiyet..

Bayram, mutluluğun paylaşımı...

Gönül kıranların, insanları rahatsız edenlerin, sözleriyle zehir saçanların, haksızlık yapanların, iki yüzlü davrananların, kalbi sızlamadan iftirâ atanların, içinde haset barındıraların, kibirden şımaranların, kalbinde nefret ve kin besleyenlerin, merhamet ve şefkatten yoksun olanların, hal ve davranışlarıyla kırıcı olanların, gönüllerinde sevgi olmayanların bayramları bayram mı oluyor ?

Gerçek bayram, nefsin esâretinden kurtulabilmişsen, nefsinde kötülükleri çıkarabilmişsen, gurûrundan, kibrinden, inadından, hasedinden, kîninden, intikâmından vazgeçebilmişsen, helâllik arayabilmişsen, helâl edebilmişsen, bayram senin bayramındır. Bayramın bayram ola...

Nefsin arzularına esir olmuş olan insan nasıl bayram eder ki ?

Bayram , dostluğun değerini bilmektir...

Bayram, dost kazananmanın önemini anlamaktır...

Bayram, kendini bilmek, bulmaktır...

Bayram, kırgınlıkları onarmaktır...

Bayram, gönlün yâr ile bayram etmektir...

Bayram , huzûra kavuşmaktır...

Bayram, râzı olmaktır...

Bayram, saf, temiz, arınmış bir gönle sahip olmaktır.

Gönüller hoş ola, yar ile Bayram kıla.

Hayırlı bayramlar 🌟

Sâdî-i Gazel-serâ

Mîlâd Salmânî

Şîrâzlı Sâdî'yi Bostan ve Gülistân eserleri ile tanırız. Bostan on baptan oluşan bir mesnevî, Gülistân ise yer yer manzum parçalarla süslenmiş ve yedi baptan oluşan mensûr eserdir. Bu iki eserin ikisinde de ön planda tutulan konu ahlâk ve nasîhattır. Sâdî'nin Farsça'yı ustaca işlemesi bu iki eserin sâdece ahlâkî öğretiler için değil, Farsça öğreniminde de kullanılmalarına sebep olmuştur. Bu yüzdendir ki bu iki eser çok meşhur olmuş ve her tarafa yayılmıştır. Ancak meşhur âlim ve şâirin en az bu iki eser kadar önemli olan bir de Dîvân'ı vardır. Bu Dîvân'daki gazeller Sâdî'den sonra yetişmiş olan başta Hâfız, Selmân-ı Sâvecî, Hâcû-yi Kirmânî ve Ubeyd-i Zâknî gibi şâirlerin beslenme kaynağı olduğu gibi Anadolu'daki şâirlerin de dikkatini celb etmiş ve bu gazellere nazîreler yazılmıştır. Peki Dîvân'daki Sâdî Bostan ve Gülistân'daki Sâdî'den farklı mıdır?

Evet. Bostan ve Gülistân'da pâdişâhlara öğüt veren, toplumu eğitmeye çalışan, hikâyelerinde kanâat, rızâ, yaşlılık ve talîm terbiye hakkında uzun uzun nasîhatler veren Sâdî, Dîvân'da en çok aşktan konuşur. Sevgili, aşk, firak ve visal. Buradaki gazellerin ekseni bu dört kavramdır. Gazellerdeki sevgili hem maddî hem mânevî sevgilidir; aşk ise hem mecâzî hem hakîkî. Firak ve ayrılık âşığı yakıp kavurursa da, visal umudu bu ayrılığa tahammul etmesi için güç verir.

Bostan'da üçüncü bap "Der aşk ve mestî ve şûr: aşk, sarhoşluk ve fitne"; Gülistân'da ise beşinci bap "Der aşk ve cüvânî: aşk ve gençlik hakkında" olarak adlandırılmış, aşka dâir hikâyeler anlatmıştır. Hattâ Sâdî Gülistân'da ve bu bapta bir hikâyede henüz hayat-tayken şöhretinin nerelere kadar yayıldığını kendi dilinden anlatır.

Bu eserdeki hikâyeler çoğunlukla alelâde hikâyelerdir ve hakîki aşka dâir çok şey yazılmamıştır. Fakat Bostan'da aşkın tanımı, hakîkî ve mecâzî aşkın ne olduğu ve aşk ile akıl çelişkisi gibi konular anlatılır. Buradaki aşk hikâyeleri Gülistân'dakilere göre daha olgundur. Meselâ buradaki bir hikâyede neyin ilâhî aşka uyandırdığı şevki anlatacak semânın helâl olması hakkında şunları söyler: “Bir genç ney üflemeyi öğrenir ve üflediği neyin sesi gönülleri yakar. Babası durumdan hoşnut değildir, çocuğuna kızar ve defalarca neyini ateşe atıp yakar. Fakat bir gece, neyin sesine kulak verince terler ve neyin ateşiyle tutuşup yanar. Raks, dost için yapılırsa helâldir...”

Sâdî'nin Dîvân'daki gazellerine bakmadan önce bir duruma dikkat çekmek istiyoruz: Bugün Bostan ve Gülistân'ın Türkçe metnini okumak istesek birçok yayınevinden ve çeşitli mütercimler tarafından tercüme edilmiş bir hayli seçenekle karşı karşıya kalıyoruz ve bu defa hangi mütercimi tercih edelim diye düşünüyoruz. Hatta mütercimi belirsiz ve muhtemelen birilerine hazırlatılan tercümeler de görebiliriz. Ayrıca, bu eserler üzerine asırlardır muhtelif âlimler tarafından şerhler ve tercümeler yazılmış ve bizlere ulaşmıştır. Ancak Sa'dî'nin gazellerinin Türkçe çevirisini bulamıyoruz. Yine kısa bir mukâyese yapabiliriz: Hâfız Dîvân'ı cumhûriyet döneminden önce ve sonra çokça tercüme edilmiş ve bugün bile hocalarımızın Hâfız'ın gazellerini -mensur veyâ manzum- tercüme etmekte olduklarına şahidiz. Aslında Îrân'da da hikâye hemen hemen aynıdır. Hâfız Dîvân'ı bir -bakımdan hocası sayılan ve gazellerinden çokça faydalandığı Sa'dî'nin Dîvân'ından daha çok rağbet görür.

Sâdî, Dîvân'ında aşkın farklı hâllerini tasvîr eder. Bir yandan hakîkî aşkı anlatırken öte yandan mecâzî aşka dâir yazar. Bir gazelde firâk ve ayrılıktan yakınırken başka bir gazelde vuslatın heyecânını, dilinin vardığı kadarıyla anlatmaya çalışır. Sâdî'nin nasihatçı ve öğ-

retmen şahsiyeti gazellerinde de dikkat çeker ancak buradaki nasîhatler diğer iki eserdeki kadar dolaysız ve yoğun değildir. Edilen nasîhatler toplumsal ve ahlâk ile değil, aşk ile alâkalıdır. Sâdî gazellerinde toplumu eğitmekten ziyâde kişilerin kalbine hitap eder. Akli olan aşktan uzak durmalı dese de aşksız bir yaşayışın kıymetsiz olduğunu da hatırlatır. Âşık olan melâmete marûz kalacaktır, âşık olmak isteyen bunu göze almalıdır. Aşk kolay değil, tehlikelidir ama denizde fırtına çıkacak diye inciden vazgeçilmez...

Dil bakımından Dîvan'daki gazellerin büyük bir kısmında sehl-i mümtene için misâl gösterilebilir ve belki de bu gazellerin en büyük özelliği budur. Derin anlamlar kolaylıkla söylenmiş gibi düşünülse de söylemnesi ve taklîf edilmesi zordur. Zâten Sâdî îcâzlarıyla tanınan bir şâirdir ve bu özelliği burada da aynı şekilde dikkat çeker. Son olarak Sâdî'nin gazellerinden dört tânesini Türkçe'ye aktarıyoruz:

Dedikodu

1. Benim ayıplarımı gözetenler, yârin yanında benim hâlimi anlatmışlar. Onların gizlice söylediklerini ben zâten açık açık söylüyorum:
2. Ey sevgili! Sana, "Sâdî'nin hâli senin aşkından hâl değil, perîşandır." demişler. "Perîşan değil, hâli iyidir." deselerdi yalan söylemiş olacaktı!
3. Onlar benim ayıplarımı örtmeyip günâha göz yummamışlar. Bir dervişin işlediği suçu ne kadar büyük olabilir ki bunu senin gibi sultâna söylemişler.
4. Ankâ'nın yanında benim gibi kıymetsiz bir kuştan bahsetmişler; benim gibi nâçiz bir karıncayı Süleymân'a anlatmışlar.
5. Onlar sözde bana düşmanlık etmişler ancak baktı-

ğimda, derdimi dermânıma söylediklerini görüyorum!

6. Züleyhâ'nın sevdâsını Yûsuf'a, Âdem'in âvâreliğini ise Rıdvân'a anlatmışlar.

7. Onlar benim gizli yarımı görememişler, zâhirde ne gördülerse onu söylemişler.

8. Tabii onlar bu sözleri söylemese değışen birşey olmazdı: aşkımın hikâyesini yüzümün rengi ve gözümün yaşı baştan sona söylüyor zâten.

9. Onlar sana "Sâdî seni seviyor." demişler. Onların dediklerinden daha çok seviyorum seni!

10. Âşıkların bu dünyâda çekeceğı ne mihnetler var, ârifler bu hâli bilir. Benim bu sözlerim gönülden yükseldiğine göre yine gönüllere konacaktır.

Aşkbazlık

1. Her kese "Bu adam nazar ve basîret sâhibidir." dememez. Zîrâ aşkbazlık başka, nefse tapmak başkadır.

2. İnsanların gördüğü her göz ak ve karadan ibâret olmadığı gibi, akla karayı ayırt eden her şeye de basîret sıfatı verilemez.

3. Aşk ateşine yanmaya tâkati olmayana de ki yaklaşmasın, zîrâ pervânenin âfeti olan şey onu ateşe götüren kendi kanatıdır.

4. Ben dosttan şikâyet edersem, söylediklerimde sâdık değilim, zîrâ kendinden haberdar olan dosttan bî-haberdir demektir.

5. İnsan görünümlü olan herkes nefsinin şehvetini

kendinden uzaklaştırdığı taktirde insan olur yoksa bunu yapmadığı taktirde hayvandır, canavardır.

6. A dost! Dilârâm'ın elinden sunulan şerbeti ister acı ister tatlı, sun gitsin! Zîrâ istiskâ hastalığına yakalanmış olan tatlar arasında seçim yapacak durumda değil ve bir an önce suya kavuşmak peşindedir.

7. Senin dudağına olan aşkımda, ağzından çıkan sözleri anlayacak değilim! Bu söylediklerinden daha acı ve daha ağırını söyleyen bile bana bal ve şeker gibi gelir!

8. Veya beni kılıçtan geçirmeye niyetlensen sana düşman olup kin tutmam. Kime düşman olurum biliyor musun? Benimle senin kılıcın arasında siper olana!

9. Ben ömrümün sonuna kadar bu düştüğüm tuzaktan ve kelepçeden kurtulmak istemem. Senin elinle ayağa vurulan kelepçe baş tacıdır.

10. Sâdî'nin eli, iki cefâ etti diye dostun eteğinden sıyrılmaz. Nitekim denizde tehlike var diye inciden vazgeçilmez!

Sen...

1. Hakîkaten sen bu dünyâda kime benzersin, bilmiyorum. Bu dünya ve içindekiler sûrettir, sen ise cânsın.

2. Âşıkların kendi ayaklarıyla senin saçısının tuzağına düşerler. Çünkü sen avladığını benlikten kurtarırsın.

3. Ben nasıl mıyım? Sorma! Senin dilediğin vasıftayım. Adım mı nedir? Sorma! Senin seslendiğin lakap benim adımdır.

4. Sen ilk bakışta insanın öylesine aklını alıyorsun ki, sana bakan gözünü senden alamıyor.

5. Sen yüzünü kapattın ve cemâlinin şevkinden gizli sırlar perdelerden dışarı saçtı.
6. Senin ateşinle yanıp tutuştuğumuz için şevk dumanı tütüyoruz. Senin bir yere bir saat oturup fitne çıkartmadığın görül-müş şey mi?
7. Senin güzel sûretin hayâlîme geldikçe, mânâların ihtilâfından nasıl konuşacağımı bilmiyorum.
8. Ben gençlerin yüzüne bakıyorsam bu günâh de ğil-dir. Çünkü gençliği kıymetini ancak yaşlı olan bilir.
9. Senin gözlerin uykulu ve humardır, benim geceyi sabahlayarak riyâzat çektiğimden ne anlayacaksın?
10. Ey sabâ! Ben dostun köyüne nasıl gideceğimi bilmi-yorum. Sen gidiyor musun? Sağlıcakla. Benim selâmımı iletirsin.
11. Sâdî aslâ senin ipinden başını geri çekmez. Mâdem onu esir aldın, istediğin gibi canını al!

Aşk ve sabır

1. Hem âşık hem de sâbırlı olan gönül var mıdır ki? Var-sa gönül de ğil, taştır. Aşk ile sabır arasındaki mesâfe bin fersahtır.
2. Yoldaşlarım! Bana nasîhat vermeyin, aşka tövbe et-mek, aynayı taş a emânet etmektir.
3. Artık şerâbımı ve semâ yaptığımı gizli tutmama ge-rek yok. Çünkü âşıkların mezhebinde melâmet edilmemek ayıp ve ardır.
4. Benim gibi gözü sâkînin eline bakıp kulağı çeng din-leyene terbiye ve maslahattan ne konuşulur ki?
5. Bir sevgilinin yâdigârıdır ve habercisidir diye sabânın

eteğini tutmuşuz! Eyvahlar olsun ki tuttuğum şey yel ve rüzgârdır!

6. Bize öfkelenmiş olan sevgiliye kim haber götürecek:
ey sevgili, savaş îlân ettiysen de gel bak, biz kalkanları attık!

7. Sen dilediğin gibi öldür bizi, çünkü seni görmemek
bu geniş dünyâyı bize daraltıyor.

8. Aşk, melâmeti Sâdî'nin gönlünden yıkayıp silmez.
Yıkamakla zenci olanın karalığı bertaraf olur mu hiç?

Kaynakça:

Gazeliyât-ı Sâdî, ber esâs-ı nüsha-yı Fûrûğî, İntişârât-ı Ferârûy,
Tahran, 1392

Sâdî-yi Şîrâzî, Bostan, tashîh ve tevzîh: Gulâmhüseyn Yûsufî,
İntişârât-ı Hârezmî, Tahran, 1393

Sâdî-yi Şîrâzî, Gülistân, tashîh ve tevzîh: Gulâmhüseyn Yûsufî,
İntişârât-ı Hârezmî, Tahran, 1394

Sâdî-yi Şîrâzî, Bostan, çeviren: Mehmet Ali Özkan, İnsan Yayınları,
İstanbul, 2017

Otağdan Saraya

Ozan Acar

Çadır; Türk'ün ilk evi, Sultanın sarayı...

“Türklerin en eski ev tipi olan çadır, yüzyıllar boyu yaşamlarında özel bir yer tutmuştur. Türklerin kültür ve siyâsî târihlerini tam olarak kavrayabilmek için, yaşamlarını biçimlendiren “çadır”ı anlamak gerekir.”

Osmanlı'da bir sefere çıkılacağı zaman, ordu yanında Topkapı Sarayı'nı da götürürdü. Evet, peki bu nasıl oluyor?

Topkapı Sarayı yaklaşık 400 yıl boyunca Osmanlının ikâmetgâhı olmuş, sultanlara ev sâhipliği yapmıştı. İçerisinde dönemin Avrupa saraylarında olduğu gibi katlı yapılar görmek pek mümkün değildi. Saray avlular ve odalar silsilesinden oluşmuştu. Sefere çıkılacağı zamanda bu yapıların büyüklüğünü aratmayacak, oldukça gösterişli neredeyse her birinin birer kopyası mâhiyetinde hem mîmârî hem de kullanım açısından saray köşklerini andıran çadırlar bulunmaktaydı. Mutfaklardan, kutsal emânetlere, hamamlardan helâlara varıncaya kadar ordunun ihtiyâcını karşılayacak birçok çadır, hatta sarayın Adâlet Kulesi'nin dahi çadırı vardı. Bu çadırlar, gümüş ipliklerle dokunmuş, çiçekler, motifler applike edilmiş, son derece güzel, ağır ve heybetli yapılarıydı.

Köklerinde göçebe kültürünün silinmeyen izlerini barındıran Osmanlı İmparatorluğu'nda iki türlü mehterhâne bulunmaktadır. Çalgı takımına, “Mehterhâne-i Hâkânî veya Mehterhâne-i Hümayun”, çadır takımına ise “Mehterhâne-i Âmire veyâ Mehterhâne-i

Hayme” isimleriyle anılmaktadır. Çadırlarla ilgili mehterhânelerden birisi Osmanlı’nın Atmeydanı, bugünkünün Sultanahmet Meydanı’ndaki İbrâhim Paşa Sarayı’nın (Türk-İslam Eserleri Müzesi) bir bölümü bu görevi üstlenmiştir. Pâdişâha lââyık süslenen çadırlar burada işleniyor, sefer çadırları burada îmal ediliyor, yıprananların onarımı mehterhâne görevlilerince burada tâmir edilmiştir.

Mehterhâne görevlileri sefere ordudan bir gün önce çıkar çadırları taşır ve ordu gelmeden önce kurarlardı. Antoine Galland 1673 yılına âit anılarında çadırların 600 deve gibi dehşetli bir sayıyla taşındığından, gece boyu köylerden geçen kervanların uzun bir zincir oluşturduğundan bahseder. Çadırların direklerinin pratik şekilde sökülüp, takılması ve kurulmasının altında yatan medeniyete âit göçebe kültürüdür.

Peki seferde bu kadar gösterişe gerek var mıydı?

Evet vardı. Çünkü Osmanlı elinin uzandığı her yere kültürünü, medeniyetini ve yaşayış biçimini götürürdü. Bundan dolayıdır ki; Avrupa çok uzun yıllar boyunca hem düşmanı gördüğü ve bir o kadar da güçlü olduğu için örnek aldığı bu medeniyetin oturuşundan, kalkışına, giyiminden kuşamına, adetlerinden hamam geleneklerine varıncaya dek etkisinde kalmıştır. İş o raddeye geldi ki bir vakanüvis, savaş meydanında hangimiz Osmanlı, hangimiz düşman ordusu ayırt etmek güç şeklinde târihe notlar düşmüştür.

Günümüze ulaşan ve târihi kaynaklardan bildiğimiz Versailles Sarayı gibi Avrupa’da birçok saraya hamam ve tuvalet kültürü girmeden önce Osmanlı’nın sefere hamam çadırını götürdüğü, yıkanıp, temizlendiği bilinmektedir. Versailles Sarayı’nın aslına bakarsak, saray inşa edildiğinde bilinenin aksine içerisinde yıkanma yeri ve tuvalet vardır, ancak o zamânın insanı yıkanmayı dert etmediği için bu yapılar daha sonraları yaşanan yer sıkıntısı nedeniyle birer

yaşam mekânına dönüştürülmüştür. Aynı dönemin Osmanlı'sına baktığımızda Topkapı Sarayı'nda toplam on dört hamam bulunur ki bu sayıya dâirelerde bulunan özel yıkanma mahalli olan gusûlhâ-neler dâhil değildir.

Hamam çadırı geleneğinin Selçuklu Sultanı I. Alâaddin Keykûbat zamânında da seferlerde kullanıldığı, "Hamâm-ı Seferiye Çadırı" ile târihî kayıtlarda geçen bu geleneğin Osmanlı'da da devam ettiği bilinmektedir.

"Hamam Osmanlılarda dînî, temizlik, sağlık ve sosyal yönden, yaşamlarında çok önemli bir yer tutmuştur. Gezer saray olarak nite-lendirilen otağ-ı hümayunlarda da "hamam çadırı" nın bulunması son derece doğaldır.

Bir su medeniyeti olan Osmanlılar, çeşmeleri, su kemerleri, şadırvanları ve en önemlisi hamamlarıyla çok değerli bir kültürün oluşmasını sağlamışlardır. Hamam ve yıkanma ilk çağlardan beri insanların ihtiyaçlarından ileri gelse de bu yapılar Osmanlı'da gündelik hayâtın vazgeçilmezleri arasında yer almıştır.

Bu yüzdendir ki Osmanlı İmparatorluğu'nda sefere dahi çıkar-ken yanlarında hamam çadırları ve helâ çadırlarını götürmüşlerdir. Bu da Osmanlının, yüzyıllardır sâhip oldukları hamam ve yıkanma kültürünü savaş meydanlarında dahi ihmal etmeyerek sürdürdükle-rini, temizliğe, hijyene ve dolayısıyla sağlığa bu yönde ne derecede önem verdiklerinin bir göstergesidir. "

Göçebe hayâtı süren Türklerde çadırı yalnızca konaklama a-macıyla değil, bâzen hükümdârın bir sarayı ve halkının evi olarak kullanmışlardır. Osmanlı'da da çadır geleneği çağlarına uygun ola-rak sürmüştür.

Kâğıthâne ve Okmeydanı ilkbaharda Osmanlı döneminde en meşhur eğlencelere, sultanların düğünlerine şâhitlik yapmış, mesîre alanlarıydı. Evliyâ Çelebi seyâhatnâmesinde aktardığına göre, kuyumcu olan Kânûnî Sultan Süleyman kırk yılda bir yapılan yerli tebaanın da katıldığı yirmi gün yirmi gece süren bu eğlence yerlerine gelir burada hoş vakit geçirirdi. Dönemin sultânının teşrif ettiği bu eğlencelerde bir ay zevk ü sefâ içinde, ıtırılı havada eğlenen İstanbul halkı için 5-6 bin çadır kurulduğunu anlatmaktadır.

III. Ahmed Surnâmesi'nde gördüğümüz minyatürlerde devrin pâdişâhının şehzâdeleri için 1720 yılında düzenlenen sünnet düğününde Okmeydanı'na gelen konukların ihtiyâcını karşılaması amacıyla çadırlar kurulmuştur. Bu minyatürlerde çadırların etrâfında bulunan ve zokak denilen bir nevi sarayı saran sur duvarları şeklindeki yapıların dışında, belgelerde de nohûdî renk diye bahsedilen yedi tâne helâ çadırı yer alır. Bu çadırların bulunduğu yerler de son derece ilginçtir. Hizmet için yakın ancak rahatsızlık vermeyecek kadar uzakta yer alırlar.

Osmanlı'da bir padişah vefat ettiği zaman türbesi yapılıncaya kadar çadırlar türbe görevi de görmüştür.

1566'da Kânûnî Sultan Süleyman 72 yaşında on üçüncü ve son seferi olan, Zigetvar Seferi'ne ileri yaşı ve hastalığına rağmen çıkar. Uzun mücâdeleler sonucu kale bir ayda ancak düşürülür. Cihan pâdişâhının giderek artan hastalığı onu otağ-ı hümâyundan çıkamaz hâle getirir ve bir süre sonra sultan savaş meydanında vefat eder. Ölümü Sadrâzam Sokullu Mehmet Paşa tarafından ordudan gizlenmiş ve oğlu II. Selim'e haber gönderilmiştir. İstanbul'dan yola çıkan II. Selim Belgrad'ta gelir ve burada bir çadırda tahta çıkmıştır.

Osmanlı topraklarına gelen elçilik heyetlerine de hükümdarın armağanı olarak zaman zaman çadırlar takdim edilmiştir. Osmanlı

çadırlarıyla tanışan Avrupa, hayranlık ve şaşkınlık içerisinde birer sanat eseri gibi olan bu çadırlardan çok etkilenmiş olacak ki bunları aratmayan benzerlikte çadırlar îmal etmişlerdir.

Osmanlı çadırları konusunda bugüne kadar yapılmış en kapsamlı çalışma olan Otağ-ı Hümayun/Osmanlı Çadırları, Prof. Dr. Nurihan Atasoy'un kaleminden târih bilimine kazandırılmış nâdir eserlerdendir. Uzun yılların bilgi birikimi sonucu ortaya çıkan bu eser 2001 yılında ABD'de "Textile Society Of America" tarafından "yılın kitabı" seçilmiştir.

Asırlar boyu Türklere ev sâhipliği yapan, Osmanlı'da imparatorluk seviyesine yükselen çadır, modern dünyâımıza uyarlanmış şekliyle bugün dahi kullanılmakta olup, Asya ve Yakın Doğu'da göçebe hayâtı süren Türklerce târihe meydan okumaktadır...

İlk Sayımızdan Bir Hâtıra

İsimsiz Kıt'a¹

Ben gönül şiirini bir kerre yüzünden okudum
Onu tekrâr ederim haşre kadar ezberden
Tatmıyanlar bütün ömrünce bir aşkın balını
Hasretin zehrini nerden bilecekler, nerden? 🌑

Fâruk Nâfiz Çamlıbel

¹ Kubbealtı Akademi Mecmuası Yıl: 1 Sayı: 1 Ocak 1972, s.31

OKU (duklarım) DUY (duklarım) GÖR (düklerim)

Kemal Y. Aren

NOHUT ve KAZAN

“Ben sana bir tek huyunu mu düzelt, dedim. Benim izimden yürü, bende yok ol! dedim.”

“Bir tek nohut için koca tencere kaynatılmaz. Getir şu çuvalı, boşalt... Ben de ocağı uyandırayım!”¹

*

Ben sana bir tek huyunu mu düzelt dedim, Kemâl!...

Bak ne buyuruluyor:”Bir tek nohut için koca tencere kaynatılmaz.” deniyor ve

“Çuvalı getir, çuvalı... tencere almaz onu, kazana boşalt!...” deniyor!.. Sonra ne olacak?.. Ocak uyandırılacak!...

Ama

“Cehennemde, günah yanar, kul yanmaz!” denmiş!...

Kazandaki nohutlar, yâni değişecek huylar, yanmayacak ama kaynayacak!.. Kaynaya kaynaya değişecek!...

*

¹ Sâmiha Ayverdi, Dile Gelen Taş, 2. Baskı, S.94

Uyandığımda bu cümleler kafamın içinde dönüp duruyordu. Rüya değildi.

Değildi tabii!...

Bir evvelki gece, bir dost, sohbette, Sâmîha Anne'nin bu mensur şiirini okumuş; sonrasında ben, yatakta, uykuya varmadan önce o güzel sözleri zihnimde evirip çevirirken kendimden de bir şeyler eklemiş, senaryolaştırmış, içime sindirmiştım. Çok da hoşuma gitmişti, bir süre zevkle tekrarlayıp durmuştum.

Demek silinmemiş, sabah uyandığımda dudaklarımda duruyordu. Çok hoşlandım. Öyle de kalmadı, gün boyunca boş kaldıkça, daha doğrusu zihnimi dinlendirmek istedikçe bunlara birçok eklenti yaptım. Sıkılmazsanız buyurun berâberce tâkip edelim.

*

Hayal bu ya!... Acaba Sâmîha Annem bu cümleleri benim sigarayı bırakmam sebebiyle düşünmüş ve not etmiş olmasın!...

Olur mu olur!...

Sene 1975/76. Yirmi beş sene müptelâsı olduğum sigarayı bırakma târihi...

Dudak tiryâkisi idim. Bıraktığım sırada, günde üç pakete yakın içerdim. Öylesine bir tutkunluk ki gece uyuyacağım da, sigara içmeyeceğim, diye hayıflanırdım. Sabahları uyandığımda gözümün kopçasını sigara paketiyle açardım. Öylesine bir hal işte!..

Acaba diyorum, Sâmîha Annem, bilinmez bir yolla, bunu, sigara bırakma muzafferiyetimi(!) haber aldı da, mânâ yoluyla bana mı seslendi? Olur a!.. Neden olmasın!...

Bir mürşid hüviyetiyle ne işâret ediliyor?

“Sende Hakk’a yaramaz birçok huy var. Bunların değişmesi gerek.” İşte, Sâmiha Anne’nin dediği bu!...

Ben ne yapmışım?

“Eyvallah!” deyip bir tekini değiştirmekle iktifâ etmişim. Mürşidim elbette kâni olmuyor ve çuval dolusu, çuvallar dolusu nohutların kaynamasını / huyların değişmesini, istiyor, “Getir onları kazana boşalt! Ben de ocağı uyandırayım!” diyor. O değiştirecek. Külfeti yükleniyor.

Buraya kadar anlayışım böyle! Böyle de bundan sonra başlıyor asıl senaryo:

Aklıma Yûnus Emre Hz’lerinin meşhur şathiyesindeki deyişi geliyor:

“Kerpiç koydum kazana,

Poyraz ile kaynattım.

Nedir diye sorana;

Bandım, verdim özünü!”²

Buyur bakalım, şimdi de buradan düşün!

KERPİÇ: Toprak, saman ve su. Yâni... İNSAN hamuru. Rabbim insanı bu malzemeye yoğurmuş ve bir kalıba döküp kerpiç yapmış.

KAZAN: Dünya! Hani tekerlemesi de var ya ‘Dünya kazan, ben kepçe’ İşte o kazan! İNSAN’ı yâni ‘BEN’i Dünya kazanına koyuyor. Kim? Kerpici yapan elbette... Sonra?

² İsmail Yakıt, Yûnus Emre’de Sembolizm/Çıktım Erik Dalına., T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, No: 2819., s.22

Sonra poyraz ile kaynatıyor!

POYRAZ: Sert esen, hâdisat rüzgârları...

Olabilir mi? Olur!.. Neden olmasın?!..

Onlarla kerpici, yâni BEN'i kaynatıyor. Bu ameliye devam ederken gelip geçenlerden 'Bu nedir?' diye soranlar da cevapsız bırakılmıyor, özü meydana çıkmış olan nesne tattırılıyor!..

Öz...

Nedir o? Cevap veriyor:

"Bir ben vardır, bende benden içerü!" diyor Yûnus bir başka şiirinde. İşte o!

Benden içerde olan BEN'i, gösteriyor.

Sır âşikâr olmuştur!

Aman Allah'ım!

Aman Allah'ım!...

Bakın şu mübârek Yûnus Emre Sultan'a! Hey, koca derviş elbette seni sorgu – suâle, çekerler! Hiç bu sır açığa çıkarılır mı? Rabbim kerpicin içine sırlamış onu. Aşağılarda bir yerlerde de "Münâfıklar yüzünden örttüm mânâ yüzünü!" diyorsun. Oldu! Örttüm dedin, münâfıklar da anlamadılar. Duâ et, sâdece iki bin şiirini helâk etmişler!³ Mansur gibi seni de dâra çekebilirlerdi.⁴

³ Halk arasındaki inanca göre, Hz. Yûnus bu şathiyesinde, Mansur gibi "İçimde HAK'tan başka bir şey yok!" mânâsını düşündüğü için Molla Kâsım isimli birisi onu küfre girmekle suçlayıp şiirlerini tümüyle ortadan yok etmeye çalışmış. Rivâyete göre bir dere kenarında hem okuyup hem bir kısmını (Bin tanesini) yakmış, bin tânesini suya atmış tam o anda eline gelen şiirde "Yûnus bu sözü eğri büğrü söyleme/ Seni sığaya çeker bir Molla Kâsım gelir." mısralarına rastlamış. Bu anda Yûnus'un ermişlerden

*

Zihnim sıçramalar yapmakla meşgul...

Bir başkası da:

“Bir kaz aldım karıdan

Boynu uzun borudan,

Kırk abdal kanı kurudan

Kırk gün oldu kaynadırım, kaynamaz!”⁵

“Kırk gün oldu kaynadırım, kaynamaz!” diyor!... Bir de böylesi var! Allah muhâfaza!

Bütün bunlardan sonra durdum, düşündüm:

Neyi?

Neyi var mı canım!.. Bendeki nohutları elbette...

Ve

Kırk gün değil, kırk yıl değil, tam 61 yıl, yazı ile altmış bir yıl olmuş kazana gireli! Dile kolay!

Yine de Rabbimin lûtfuna misilsiz hamd ü senâlar olsun. Onun uyandırdığı ocakta hâlâ nohutlarımla kaynamaktayım.

Şükür sana Rabbim!... Şükür!... Şükür!...

olduğuna kanaat getirip eldeki şiirlerini muhâfaza etmeye karar vermiş. İşte bugün elimizde olan Yûnus söyleyişleri bu elde kalan bin tâne nazımdan ibâretmiş. Öteki imhâ edilenleri havada kuşlar, suda balıklar ezberleyip hâlâ okumakta imişler! Halk inanışı böyle!

⁴ Yine halk inanışına göre Hallac-ı Mansur: “Cübbemin içinde Hak’tan başka bir şey yok!” dediği rivâyeti üzerine küfürle suçlanıp zamanın hâkimleri tarafından derisi yüzülmek sûretiyle îdam edilmiş!

⁵ A.g.e, s.14, Kaygusuz Abdal’ın bir deyişinden bir mısra!...

Dilimde bir diğer yüce sultan, Eşrefoğlu'nun sözleri:

“Şeyhim güldür; ben anın yaprağıyam.

İlâhi!..Yaprağı gülden ayırma!”⁶

Âmin!... Âmin...Âmin!...

Bu defa da benden bu kadar aziz dostlar!

Kalın sağlıcakla!...

Beyazıt- 7 Mayıs 2019 🏠

⁶ Eşrefoğlu Divanı, Cağaloğlu Yayınevi, 1967, s. 71